

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών

Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η Παιδαγωγική Αξία του Παραμυθιού ως Μέσο Καλλιέργειας της Ψυχοσυναισθηματικής Ανάπτυξης και Εξέλιξης των Παιδιών στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

POST GRADUATE THESIS

The Pedagogical Value of the Fairy Tale as a Means of Curriculum for the Psycho-emotional Development and Evolution of Children in Early Childhood

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ(ΤΩΝ)/NAME OF STUDENTS

Φιλίτσα Εύα Σταυροπούλου

Filitsa Eva Stavropoulou

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Παρασκεύη Φώτη

Paraskevi Foti

ΑΙΓΑΛΕΩ/ΑΙΓΑΛΕΟ 2023

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

The Pedagogical Value of the Fairy Tale as a Means of Curriculum for the Psycho-emotional Development and Evolution of Children in Early Childhood.

Filitsa Eva Stavropoulou
21600
mscedt 21600@uniwa.gr

FIRST SUPERVISOR
Paraskevi Foti

SECOND SUPERVISOR
Panagiotis Piliouras

AIGALEO 2023

Επιτροπή εξέτασης

Ημερομηνία εξέτασης: 7 Ιουλίου 2023

Υπογραφή

1^{ος} Εξεταστής Παρασκευή Φώτη

2^{ος} Εξεταστής Παναγιώτης Πήλιουρας

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Φιλίτσα Εύα Σταυροπούλου του Λάμπρου, με αριθμό μητρώου 21600 φοιτήτρια του Διϋδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

25/6/2023

X Filitsa-Eva Stavropoulou

Filitsa-Eva Stavropoulou

Υπογραφή από: FILITSA-EVA STAVROPOULOU

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην Α΄ επιβλέπουσα κυρία Παρασκευή Φώτη και στον Β΄ επιβλέπων κύριο Παναγιώτη Πήλιουρα για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή τους, κατά την συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, που με έχει στηρίξει υλικά και ηθικά, σε όλη την πορεία των σπουδών μου, ενθαρρύνοντάς με, να ξεπερνά κάθε δυσκολία και να πραγματοποιώ τα όνειρά μου.

Περίληψη

Εισαγωγή: Η παιδαγωγική αξία του παραμυθιού έχει επισημανθεί ως προς στην ολιστική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας από πληθώρα ερευνητών, οι οποίοι έχουν εστιάσει, είτε μεμονωμένα, είτε συνδυαστικά, στη σπουδαιότητα της γνωστικής, γλωσσικής, συναισθηματικής, κοινωνικής, ακόμη και ηθικής συμβολής τους, ως προς το παιδί προσχολικής ηλικίας.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει την παιδαγωγική αξία του παραμυθιού, εστιάζοντας στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα διερευνάται η συμβολή του παραμυθιού στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη, οι ειδικότερες πτυχές της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης που ενισχύουν τα παραμύθια και η διασύνδεση της προαναφερόμενης με άλλες παιδαγωγικές πτυχές στις οποίες συμβάλλουν οι παιδικές ιστορίες.

Μέθοδος: Η ερευνητική μέθοδος που εφαρμόζεται στην παρούσα έρευνα είναι η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Μελετώνται πρωτογενείς πηγές από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, που εξετάζουν τον ρόλο και τη συμβολή που διαδραματίζει το παραμύθι στις ψυχοσυναισθηματικές διαστάσεις του παιδιού προσχολικής ηλικίας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 11 έρευνες που αφορούσαν τη συμβολή του παραμυθιού στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας.

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παραμύθια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας. Συνάμα διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια βοηθούν το παιδί να αναπτύξει την κριτική σκέψη, τη φαντασία, τη δημιουργικότητα, να ξεπεράσει τους φόβους και τις συγκρούσεις που μπορεί να υφίσταται σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο, τα πιθανά τραύματα, ενδυναμώνοντας τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του. Συνάμα διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια βοηθούν το παιδί προσχολικής ηλικίας να ξεπεράσει το άγχος που αισθάνεται στις διαπροσωπικές σχέσεις του, να αναπτύξει τις κοινωνικές δεξιότητες του και γενικότερα να αναπτυχθεί σε ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο. Επίσης η έρευνα κατέδειξε ότι τα παραμύθια συμβάλλουν στην γλωσσική, γνωστική, ηθική ανάπτυξη των παιδιών.

Συμπεράσματα: Διαπιστώθηκε ότι οι έρευνες που αφορούν τον ρόλο που διαδραματίζουν τα παραμύθια στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Συνεπώς κρίνεται αναγκαία η διενέργεια ευρύτερων μελλοντικών ερευνών που να πραγματεύονται το προαναφερόμενο ερευνητικό αντικείμενο, καθώς και η

παρούσα έρευνα διαπίστωσε τον σημαίνοντα ρόλο των παραμυθιών στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Λέξεις κλειδιά: Παραμύθι, προσχολική ηλικία, ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη

Abstract

Introduction: The pedagogical value of the fairy tale has been highlighted in terms of the holistic development of preschool children by a multitude of researchers, who have focused, either individually or in combination, on the importance of their cognitive, linguistic, emotional, social and even moral contribution, regarding the preschool child.

Purpose: The purpose of this paper is to investigate the pedagogical value of the fairy tale, focusing on the role it can play in the psycho-emotional development of the preschool child. In particular, the contribution of fairy tales to psycho-emotional development, the more specific aspects of psycho-emotional development that fairy tales enhance and the interconnection of the aforementioned with other pedagogical aspects to which children's stories contribute are investigated.

Method: The research method applied in this research is the systematic literature review. Primary sources from the Greek and international literature are studied, which examine the role and contribution of the fairy tale to the psycho-emotional dimensions of the preschool child. The sample of the research consisted of 11 studies concerning the contribution of the fairy tale to the psycho-emotional development of the preschool child.

Results: The results of the research showed that fairy tales play an important role in the psycho-emotional development of the preschool child. At the same time, it was found that fairy tales help the child to develop critical thinking, imagination, creativity, to overcome fears and conflicts that may be experienced internally and externally, possible traumas, strengthening their character and personality. At the same time, it was found that fairy tales help the preschool child to overcome the anxiety he feels in his interpersonal relationships, to develop his social skills and in general to develop on a psycho-emotional level. The research also showed that fairy tales contribute to the linguistic, cognitive and moral development of children.

Conclusions: It was found that the research concerning the role that fairy tales play in the psycho-emotional development of preschool children is very limited. Therefore, it is deemed necessary to carry out wider future research that deals with the research object, as well as the present research established the significant role of fairy tales in the psycho-emotional development of preschool children.

Key words: Fairy tale, preschool age, psycho-emotional development.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	V
Περίληψη.....	VI
Abstract.....	VIII
Πρόλογος.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ.....	2
1.1 Ορίζοντας το Παραμύθι & Οριοθετώντας το Ιστορικά.....	2
1.2 Τα Δομικά Χαρακτηριστικά του Παραμυθιού.....	5
1.3 Οι Κατηγορίες των Παραμυθιών.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....	10
2.1 Η Παιδαγωγική Συμβολή του Παραμυθιού στην Ανάπτυξη των Παιδιών.....	10
2.2 Η Συμβολή των Παραμυθιών στην Συναισθηματική Ανάπτυξη των Παιδιών.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	18
3.1 Ερευνητικός Σκοπός & Ερευνητικά Ερωτήματα.....	18
3.2 Μεθοδολογική έρευνα.....	18
3.3 Κριτήρια Ένταξης και Κριτήρια Αποκλεισμού.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	22
4.1 Αποτελέσματα Ερευνών.....	22
4.2 Συζήτηση.....	27
Συμπεράσματα.....	31
Αναφορές.....	32

Πρόλογος

Ανέκαθεν η αφήγηση των παραμυθιών αποτελούσε μία από τις διασκεδαστικότερες και συνάμα εποικοδομητικές δραστηριότητες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, ένα μέσο αποτελεσματικής επικοινωνίας των ενηλίκων με τα παιδιά. Ο Battelheim (1995) έχει αποκαλέσει το παραμύθι ως το «Αλφαβητάρι των Παιδιών», θέλοντας να τονίσει τη σπουδαιότητα του στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη τους, εφόσον το παραμύθι λειτουργεί γοητευτικά, καθησυχαστικά, παρηγορητικά και συμβουλευτικά, συμπλέοντας με τον τρόπο που τα παιδιά σκέφτονται και βιώνουν τον κόσμο (Malafantis, 2011).

Η πολύπλευρη παιδαγωγική αξία του παραμυθιού είναι αναγνωρισμένη από πληθώρα επιστημονικών ερευνών, αφού έχει διαπιστωθεί ότι βοηθά το παιδί να κατανοήσει καλύτερα τον εαυτό του, να αναπτύξει την προσωπικότητά του, τη συναισθηματική νοημοσύνη του, να αναπτύξει τις υπάρχουσες δεξιότητες τους και να οικοδομήσει άλλες, την αίσθηση της ταυτότητας, να καλλιεργήσει την ηθική διάσταση του χαρακτήρα του, να ενισχύσει την πολιτισμική ευαισθησία του (Cassar, 2000· Fleeer & Hammer, 2013).

Το παραμύθι συμβάλλει στην γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς το βοηθά να αποκτήσει γνώσεις και να βελτιώσει τις βασικές γνωστικές λειτουργίες του (προσοχή, μνήμη, συγκέντρωση, κριτική σκέψη), τη φαντασία και τη δημιουργικότητα του (Hohr, 2010). Επίσης το παραμύθι βοηθά στην γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας, εφόσον μέσω του κειμένου το οδηγεί να βελτιώσει το λεξιλόγιό του, την εκφραστική ικανότητά του, την κατανόηση και την επεξεργασία εννοιών (Blake, & Maiese, 2008).

Ιδιαίτερα σημαντική ωστόσο θεωρείται η συμβολή του παραμυθιού στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς μέσα από την ταύτιση με τους ήρωες, το παιδί μπορεί να διαχειριστεί δύσκολα θέματα, όπως για παράδειγμα την απώλεια, την αποτυχία, την ασθένεια (Cassar, 2000· Fleeer & Hammer, 2013). Συνάμα το παραμύθι βοηθά το παιδί να αναγνωρίζει τα συναισθήματά του, να τα ονοματίζει και να ανακαλύπτει αποτελεσματικούς τρόπους διαχείρισης. Οι ιστορίες που παρουσιάζουν τα παραμύθια βοηθούν το παιδί να αποκτήσει προοδευτική εξοικείωση με τα υπαρξιακά άγχη του, με την έννοια της ζωής και της πραγματικότητας (Cassar, 2000· Fleeer & Hammer, 2013· Kabaday, 2019), λειτουργώντας καταπραΰντικά στην ψυχή του. Επιπροσθέτως, τα παραμύθια βοηθούν στην ενίσχυση του συναισθηματικού δεσμού γονέων-παιδιών, εφόσον πραγματεύονται δύσκολα θέματα όπως είναι οι ανθρώπινες σχέσεις, ζητήματα που αφορούν την κοινωνική και συναισθηματική αυτονόμηση, το άγχος του αποχωρισμού, την αποδοχή του εαυτού (Κουρκούτας, 2009).

Μέσα από την ταύτιση που βιώνει το παιδί με τους ήρωες των παραμυθιών, συμπάσχει με αυτούς σε επίπεδο συναισθηματικό, καθώς εμπλέκεται στις συναισθηματικές καταστάσεις που βιώνουν οι χαρακτήρες (Blake, & Maiese, 2008). Τα παραμύθια ενεργοποιούν όλο το συναισθηματικό φάσμα των παιδιών, όπως τη χαρά, την λύπη, την αγωνία, τη λύτρωση, συνθήκες που το βοηθούν στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και στην ωρίμανση μέσα από την κατανόηση (Nikolajeva, 2005). Η προαναφερόμενη διαδικασία βοηθά σημαντικά στην συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας, καθώς «ηρεμεί την ψυχή», κινητοποιώντας το παράλληλα να προσδιορίσει τα συναισθήματα του, να κατανοεί τι νιώθει, να μαθαίνει να ρυθμίζει τις ψυχολογικές διαθέσεις του κατά την εμπλοκή του σε διάφορες καταστάσεις και εν τέλει να οδηγείται στη συναισθηματική αυτορρύθμιση (Cassar, 2000· Fleeer&Hammer, 2013· Blake&Maiese, 2008· Kabaday, 2019).

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την παιδαγωγική συμβολή του παραμυθιού στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας. Αναλυτικότερα η εργασία δομείται στο θεωρητικό και στο εμπειρικό μέρος. Τα δύο πρώτα κεφάλαια της έρευνας αποτελούν το θεωρητικό και τα υπόλοιπα δύο το εμπειρικό. Αναλυτικότερα στο πρώτο κεφάλαιο η εργασία εστιάζει στον ορισμό και το περιεχόμενο του παραμυθιού, οριοθετώντας το, εννοιολογικά και ιστορικά, παραθέτοντας τα δομικά χαρακτηριστικά του και τις μορφές του. Στο δεύτερο κεφάλαιο η εργασία επικεντρώνεται στη συμβολή του παραμυθιού όσον αφορά τον παιδαγωγικό και τον συναισθηματικό ρόλο του στην ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθεται η μεθοδολογία της έρευνας και συγκεκριμένα ο ερευνητικός σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση που επιλέχθηκε για τη διενέργεια της παρούσας έρευνας, τα κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού των πρωτογενών ερευνών. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση, καθώς επίσης και ερευνητική συζήτηση. Τέλος η εργασία ολοκληρώνεται με τις συμπερασματικές παρατηρήσεις και την παράθεση των βιβλιογραφικών αναφορών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

1.1 Ορίζοντας το Παραμύθι & Οριοθετώντας το Ιστορικά

Το παραμύθι εντάσσεται στον έντεχνο λόγο, αποτελεί μια από τις πιο παλιές και δημοφιλέστερες μορφές του, υπαγόμενο τόσο στον τομέα της προφορικής, όσο και της γραπτής

λογοτεχνίας, όντας βασική πτυχή κάθε πολιτισμού. Ο καταβολές του παραμυθιού χάνονται στο βάθος των αιώνων, ενώ οι λειτουργίες του παρουσιάζουν ποικιλομορφία αναλόγως των συνθηκών, αλλά και των προϋποθέσεων που χρησιμοποιείται και αξιολογείται. Αξίζει ωστόσο να λεχθεί, ότι το παραμύθι ανέκαθεν ήταν ένα από τα βασικά μέσα διαπαιδαγώγησης, ψυχαγωγίας, αλλά και δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών, ειδικά όσον αφορά την κάλυψη του ελεύθερου χρόνου τους. Σύμφωνα με τον Αναγνωστόπουλο (2007), το παραμύθι ασκεί γοητεία στην ψυχή του ανθρώπου, γιατί εγγράφει την ύπαρξη του σε μία άλλη ιστορία και μαζί με τους ήρωες ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή και αντιμετωπίζει βασικές αντιθέσεις που σχετίζονται με την ανθρώπινη ύπαρξη, με συνέπεια να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του, αλλά και τους γύρω του. Η δυνατότητα που παρέχει το παραμύθι στο άτομο να ταυτίζεται και να συμμετέχει σε αρχετυπικές καταστάσεις, όπως για παράδειγμα είναι η σύγκρουση του «καλού» με το «κακό», το βοηθούν να απαλλαγεί από τη μοναξιά και τη συναισθηματική απομόνωση.

Η λέξη «παραμύθι» συναντάται στην αρχαιότητα, καθώς ο Πλάτωνας και ο Θουκυδίδης χρησιμοποίησαν την λέξη «παραμύθιον», όπου σήμαινε τον παρηγορητικό λόγο, με συνέπεια να ενταχθούν προοδευτικά σε αυτό το είδος, όλες οι φανταστικές διηγήσεις που αποσκοπούσαν να ανακουφιστεί η ανθρώπινη ψυχή από κάθε έννοια και βάσανο, εντασσόμενη στον κόσμο του φανταστικού (Αναγνωστόπουλος, 1977· Σακελλαρίου 1995).

Όπως για πληθώρα εννοιών, έτσι και για το παραμύθι έχουν αποδοθεί πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί από τους μελετητές, σε μία προσπάθεια επακριβή προσδιορισμού του. Αναλυτικότερα ο Αυδικός(2002) έχει ορίσει το παραμύθι ως μία διήγηση, ή ένα δημιούργημα της ποιητικής φαντασίας, έχοντας παρθεί από τον κόσμο του μαγικού, όντας μία ιστορία του «θαύματος», η οποία δεν είναι εξαρτώμενη από τους όρους που καθορίζουν την πραγματική ζωή, την οποία ακούν με ευχαρίστηση τόσο οι μικροί όσο και οι μεγάλοι, ακόμη και αν γνωρίζουν, ότι δεν μπορούν να την πιστεύουν.

Η Κανατσούλη (2002) υποστηρίζει ότι πρόκειται για ένα λογοτεχνικό είδος, το οποίο χαρακτηρίζεται από «ευκινησία», καθώς διαμέσου της προφορικής επανάληψης, έχει διαγράψει μία πορεία αιώνων, διατηρώντας τα διαχρονικά γνωρίσματα του και την δομή του, μεταβάλλοντας κάποια χαρακτηριστικά του, ή προσθέτοντας κάποια νέα στοιχεία, προκειμένου να προσαρμοστεί στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο και στις ανάγκες της κάθε κοινωνίας. Με την παραπάνω διαδικασία, αλλά και από την τροφοδότηση που δέχεται από την λαϊκή φαντασία, το παραμύθι έχει κατορθώσει να επιβιώσει ανά τους αιώνες, αποτελώντας βασική πτυχή της πολιτιστικής κληρονομιάς (Καπλάνογλου, 2005).

Ο Μαλαφάντης (2006) αναφερόμενος στο παραμύθι υποστηρίζει ότι πρόκειται για ένα πανανθρώπινο είδος, το οποίο έχει ακμάσει και είναι ευρέως διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο, χαρακτηριζόμενο από τα στοιχεία της οικουμενικότητας και της καθολικότητας, καθώς ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, ενώ διαμέσου του ενοποιητικού χαρακτήρα της γλώσσας του, είναι δυνατόν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους διαφορετικοί λαοί. Ωστόσο ο Σακελλαρίου (1995) τονίζει ότι η καθολικότητα του παραμυθιού, δεν πρέπει να κατανοείται με την έννοια της ομοιομορφίας, εφόσον κάθε λαός ενσωματώνει τα παραμύθια του στο πολιτιστικό κεφάλαιο που έχει κληρονομήσει, διαμορφώνοντας και μεταβάλλοντας της δομές αφήγησης τους, ενώ παράλληλα διατηρεί εκείνα τα γνωρίσματα που του προσδίδουν σταθερότητα.

Ο παραμυθολόγος Thompson Smith ορίζοντας το παραμύθι αναφέρει, ότι πρόκειται για μία αφήγηση, η οποία χαρακτηρίζεται από κάποιο μήκος και διακρίνεται από διαδοχικά μοτίβα ή επεισόδια, κινούμενο σε ένα κόσμο πλαστό, ενώ συνήθως δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, χρόνο ή χώρο (Μαλαφάντης, 2006). Αντιστοίχως οι Bolte και Polirka ορίζοντας το παραμύθι, έχουν αναφέρει, ότι πρόκειται για μία διήγηση, η οποία δημιουργείται από τη φαντασία, κινούμενη στον μαγικό και εξωπραγματικό κόσμο και ακούγεται πάντοτε με ευχαρίστηση (Σακελλαρίου, 1995).

Ο Νασαϊνάς (2001) αναφερόμενος στο παραμύθι τονίζει ότι πρόκειται για ένα είδος παιδικής λογοτεχνίας, το οποίο έχει λειτουργικό ρόλο, ήδη από την εποχή της αρχαιότητας, όπου λογοποιοί ή μυθοποιοί, συνδύαζαν θεϊκά και μυστήρια στοιχεία, με τρόπο ευτράπελο και εύθυμο προκειμένου να ψυχαγωγήσουν το κοινό.

Ο 16^{ος} αιώνας αποτέλεσε το χρονικό διάστημα όπου τα παραμύθια ξεκίνησαν να καταγράφονται σε γραπτή μορφή. Στις πρώτες συλλογές γραπτών λαϊκών παραμυθιών εντάσσονται τα παραμύθια των Ιταλών Straparola (1533) και Basile (1624) (Κανατσούλη, 2002). Γραπτά παραμύθια εκτός Ευρώπης, συναντώνται και στην Ανατολή, καθώς είναι διαπιστωμένη η ύπαρξης βουδιστικών θρύλων και περσικών μύθων, ενώ τα σανσκριτικά παραμύθια αποτελούν από τις πιο αρχαίες ιστορίες της Ανατολής (Cooper, 2007).

Οι αδελφοί Grimm ήταν οι πρώτοι που αποπειράθηκαν την μετατόπιση του αναγνωστικού κοινού από τους ενήλικες, στους ανήλικους (παιδιά), μέσα από τη συγκέντρωση ιστοριών από διάφορους παραμυθιάδες και στοχεύοντας να διαφυλάξουν τη γερμανική παράδοση, με αποτέλεσμα να επαναδιατυπώνουν τα παραμύθια και να τα εκδώσουν σε μία συλλογή, η οποία έφερε τον τίτλο «Children's and Household Tales» (Cooper, 2007). Το ενδιαφέρον για το παραμύθι στην Ευρώπη γνώρισε ιδιαίτερη κορύφωση τον 19^ο αιώνα, καθώς το σύνολο σχεδόν των κρατών, ανέσυραν στην επιφάνεια, λαϊκές ιστορίες προαιώνιου

χαρακτήρα, όπως και προφορικές αφηγήσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν τόσο στην τέρψη, όσο και στη διδασχή των αναγνώστων.

Ολοκληρώνοντας την αδρομερή παρουσίαση του παραμυθιού, όσον αφορά την προέλευση τους έχουν διατυπωθεί σύμφωνα με τον Σακελαρίου (1995) διάφορες θεωρίες. Η ινδοευρωπαϊκή θεωρία, υποστηρίζει ότι υπεύθυνοι για την μεταφορά των μύθων στον ευρωπαϊκό χώρο είναι η Άρια φυλή. Η ινδική προσέγγιση υποστηρίζει ότι τα παραμύθια είναι παλιές αφηγήσεις των Ινδών, οι οποίες βασίζονταν σε παλαιότερα μυθικά μοτίβα. Η εθνολογική θεωρία με τη σειρά της αναφέρει ότι το ίδιο παραμυθιακό αντικείμενο, μπορεί να παρουσιάζεται ανεξαρτήτως σε διαφορετικές χώρες και διαφορετικές εποχές. Κατά τη μυθολογική προσέγγιση, τα παραμύθια πηγάζουν από πανάρχαιους μύθους, αστρολογικού ή κοσμογονικού χαρακτήρα, ενώ σύμφωνα με την ιστοριογεωγραφική θεωρία, τα παραμύθια χαρακτηρίζονται από διαφορετικές εθνικές παραλλαγές στον χωρόχρονο, με αποτέλεσμα τη δυνατότητα διαπίστωσης της προέλευσης τους. Η φιλολογική προσέγγιση αναφέρει ότι η προέλευση του λαϊκού παραμυθιού οφείλεται σε κάποιο γραπτό μνημείο των παλαιότερων χρόνων, ενώ η ανθρωπολογική υποστηρίζει ότι τα παραμύθια αποτελούν επιβιώσεις από τη ζωή παλαιότερων λαών, όπως αυτές έχουν διατηρηθεί στην ανθρώπινη μνήμη. Τέλος η ψυχαναλυτική προσέγγιση αναφέρει ότι πρόκειται για μύθους όντας κατασταλάγματα διαδικασιών του ασυνειδήτου.

Σύμφωνα με τον Μαλαφάντη (2006) στις προαναφερόμενες θεωρίες προέλευσης των παραμυθιών πρέπει να ενταχθεί και αυτή των ονείρων, σύμφωνα με την οποία, τόσο τα όνειρα, όσο και η ερμηνεία τους, αποτέλεσαν το πεδίο κατανόησης των παραμυθιών των παραδόσεων και των μύθων. Ολοκληρώνοντας, στις παραπάνω πρέπει να συμπεριληφθεί και η δομική προσέγγιση, η οποία εξετάζει την επίδραση των παραμυθιών από κοινωνιολογικής και ψυχολογικής άποψης, τονίζοντας ότι οι μύθοι αποτελούν αυτόνομα στοιχεία για αυτό το λόγο δεν πρέπει να λογίζονται ως θρησκευτικά και ψυχολογικά φαινόμενα.

1.2 Τα Δομικά Χαρακτηριστικά του Παραμυθιού

Τα παραμύθια χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα οποία οδηγούν στη διάκρισή τους από τα υπόλοιπα λογοτεχνικά είδη. Εστιάζοντας αρχικά στα σταθερά χαρακτηριστικά των παραμυθιών, αυτά σχετίζονται με την πλοκή, τον θεματικό άξονα, το ύφος και τους χαρακτήρες. Αναλυτικότερα το παραμύθι αποτελεί μια διήγηση φανταστικού περιεχομένου, που σκοπό έχει τη διασκέδαση και την τέρψη του αναγνώστη ή του ατόμου που την ακούει. Από τα παραμύθια απουσιάζει η αληθοφάνεια, καθώς τόσο οι νόμοι

της φύσης, όσο και οι νόμοι των ανθρώπων, δεν έχουν θέση μέσα σε αυτά, εφόσον τα παραμύθια ανήκουν σε ένα προλογικό στάδιο, που συνδέεται με τη νοητική εξέλιξη του ανθρώπου (Σακελλαρίου, 1995). Επίσης χαρακτηριστικό γνώρισμα των παραμυθιών είναι οι παρεμβάσεις δυνάμεων υπερφυσικού χαρακτήρα ή μαγικών αντικειμένων προκειμένου να σωθούν οι ήρωες.

Στα παραμύθια δεν γίνεται αναφορά στον χώρο και στο χρόνο, καθώς η τοποθέτησή τους λαμβάνει χώρα σε έναν απροσδιόριστο χρόνο, ο οποίος μπορεί ταυτόχρονα να είναι κοντινός ή μακρινός (Ζαν, 1996). Η ιστορία του παραμυθιού τις περισσότερες φορές ξεκινά με αόριστες φράσεις, χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων αποτελεί φράση «Μία φορά και έναν καιρό...». Οι ήρωες χαρακτηρίζονται από ανωνυμία και τις περισσότερες φορές διακρίνονται από ονόματα συμβολικού ή περιγραφικού χαρακτήρα, σύμφωνα είτε με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους, είτε με τις συνήθειες τους. Για παράδειγμα η Κοκκινόσκουφίτσα, έλαβε το όνομα της, λόγω των κόκκινων ρούχων που φορούσε (Κανατσούλη, 2002).

Στα παραμύθια δεν εμπεριέχονται μέσες καταστάσεις, καθώς το σύνολο των δραματιζομένων γεγονότων συνδέεται με τον παράγοντα της ακρότητας. Λόγω του ότι τα παραμύθια πηγάζουν από την ηθική συνείδηση του λαού, διακρίνονται για τον ηθικό χαρακτήρα τους, αν και δεν αποσκοπούν πάντοτε στη διδαχή, εφόσον βασικός και πρωταρχικός στόχος τους όπως προαναφέρθηκε, είναι η τέρψη και η ψυχαγωγία (Σακελλαρίου, 1995· Κανατσούλη, 2002).

Η γλώσσα των παραμυθιών είναι κατά βάση απλή, σαφής και κατανοητή, εμπεριέχοντας πολλούς λαϊκούς τύπους και στοιχεία της καθημερινής γλώσσας. Ειδικότερα εάν πρόκειται για παραλλαγές παραμυθιών που συναντιούνται σε διάφορα μέρη, μπορεί τα παραμύθια να εμπεριέχουν ιδιοματικούς τύπους που αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εκάστοτε γεωγραφικής περιοχής. Ομοίως λιτό και καθημερινό είναι και το ύφος των παραμυθιών. Η πλοκή χαρακτηρίζεται από γρήγορο ρυθμό και βατότητα ως προς την παρακολούθηση της, με αποτέλεσμα το παραμύθι να είναι προσιτό στο μέσο αναγνώστη και ακροατή (Αντωνοπούλου & Πολυδώρου, 2006).

Συνάμα, τα παραμύθια χαρακτηρίζονται από επιφανειακές και σύντομες σκιαγραφίες των ηρώων και των συγκρούσεων που περιγράφουν. Οι ήρωες διακρίνονται από χαρακτήρες που είναι επίπεδοι, στους οποίους απουσιάζει το βάθος και η εσωτερικότητα (Ζαν, 1996). Επίσης διακρίνονται από ένα περιορισμένο εύρος χαρακτηριστικών, τα οποία παραμένουν αμετάβλητα καθ' όλη την εξέλιξη της ιστορίας.

Όλα τα παραμύθια δομούνται κατά βάση γύρω από το αρχέτυπο συγκρουσιακό πρότυπο του «καλού» και του «κακού». Επίσης το τέλος των παραμυθιών χαρακτηρίζεται από τυπικότητα, καθώς επέρχεται η κάθαρση, με τους καλούς ήρωες να δικαιώνονται και να ζουν ευτυχισμένοι και τους κακούς ένα τιμωρούνται (Κανατσούλη, 2002). Το αίσιο τέλος των παραμυθιών προσφέρει στον αναγνώστη ευχάριστα συναισθήματα, κάτι που επίσης αποτελεί βασική επιδίωξη λόγω του ψυχαγωγικού ρόλου τους, (Cooper, 1998).

Στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παραμυθιών πρέπει επίσης να συμπεριληφθούν ότι αυτά διακρίνονται από διαλεκτικές αντιθέσεις, όπως για παράδειγμα ο πλούσιος και φτωχός, αποσκοπώντας στο παιδί να υποβληθεί στο νόμο των αντιθέσεων που αποτελεί βασική πτυχή τόσο του κοινωνικού, όσο και του ιστορικού γίνεσθαι (Αναγνωστόπουλος, 1997). Επίσης τα παραμύθια χαρακτηρίζονται από κλειστά σχήματα, εφόσον δεν επιτρέπουν στον ακροατή ή στον αναγνώστη να προβεί σε προέκταση γεγονότων ή προέκταση της δράσης τους (Zan, 1996).

Όσον αφορά τα δομικά στοιχεία των παραμυθιών παρατηρείται ότι αυτά χαρακτηρίζονται από μια σύντομη εισαγωγή που σκοπό έχει τον προϋδεασμό και την προετοιμασία του ακροατή του ή του αναγνώστη για την αφήγηση του παραμυθιού. Εν συνεχεία ακολουθεί η καθ' αυτή παραμυθιακή διήγηση, που αποτελεί ουσιαστικά το κύριο μέρος του παραμυθιού, στην οποία συμπεριλαμβάνονται διάφορα μοτίβα-επεισόδια. Το τρίτο στοιχείο είναι το τυπικό τέλος, η παραμυθιακή κατακλείδα, η οποία επίσης χαρακτηρίζεται σε πολλές περιπτώσεις από στερεοτυπικές φράσεις, όπως την πολύ γνώριμη φράση «και ζήσαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα» (Propp, 2009).

Επίσης στα μορφολογικά στοιχεία των παραμυθιών πρέπει να αναφερθεί ότι υπάρχουν κάποια δεδομένα, που χαρακτηρίζονται από σταθερότητα και μεταβλητότητα, καθώς διαχρονικά στα παραμύθια παρατηρούνται σταθερές ενέργειες που παρά τη μεταβολή των προσώπων, αυτές παραμένουν μόνιμες. Τις ενέργειες αυτές ο Propp (2009) ονομάζει «λειτουργίες», οι οποίες στηρίζονται στα δρώντα πρόσωπα και ταξινομούνται στους ακόλουθους κύκλους: α) ο κύκλος των ανταγωνιστών, β) ο κύκλος της δράσης των δωρητών, γ) ο κύκλος της δράσης των βοηθών, δ) ο κύκλος της δράσης στις πριγκίπισσας, ε) ο κύκλος της δράσης του αποστολέα, στ) ο κύκλος της δράσης του ψεύτικου ήρωα και ζ) ο κύκλος της δράσης του ήρωα και του τέλους.

Τα παραμύθια αποτελούν ένα πολύπλοκο είδος που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία στοιχείων, αντανακλώντας το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκαν τη δεδομένη χρονική στιγμή. Παραδείγματος χάρη, τα παραμύθια μπορεί να εμπεριέχουν στοιχεία μαγείας, στοιχεία μυθολογικά, στοιχεία εθνολογικά, στοιχεία ονείρων, λαϊκές

αντιλήψεις και στοιχεία που συνδέονται με το λαϊκό πολιτισμό (Αντωνοπούλου & Πολυδώρου, 2006).

1.3 Οι Κατηγορίες των Παραμυθιών

Αρκετοί μελετητές έχουν κατηγοριοποιήσει τα παραμύθια, σε μια προσπάθεια να τα ομαδοποιήσουν σύμφωνα με τα ποικίλα χαρακτηριστικά που αυτά φέρουν και τους κοινούς στόχους που παρουσιάζουν ως προς αυτά. Αδρομερώς τα παραμύθια διαχωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες (Αντωνοπούλου & Πολυδώρου, 2006):

Διεθνή παραμύθια: Πρόκειται για τα παραμύθια που απαντώνται σε πολλές χώρες και πολιτισμούς, με διάφορες παραλλαγές όπως για παράδειγμα, ο Κοντορεβιθούλης και η Σταχτοπούτα.

Ανατολίτικα παραμύθια: Είναι ιστορίες που συνδέονται με τον πολιτισμό της ανατολής, αναδεικνύοντας έναν μοναδικό τρόπο παραμυθιακής διάπλασης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συγκεκριμένης κατηγορίας παραμυθιών αποτελούν, Τα Παραμύθια της Χαλιμάς.

Παραμύθια της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας: Πρόκειται για τα παραμύθια που περιλαμβάνουν πληθώρα μυθολογικών στοιχείων, τα οποία είτε αποτελούν έμμεσες διασκευές αρχαίων μύθων, είτε τα στοιχεία που περιλαμβάνουν, προέρχονται από την αρχαία ελληνική μυθολογία. Χαρακτηριστική περίπτωση παραμυθιού αυτής της κατηγορίας είναι, Το Παραμύθι του Λιγοήμερου, το οποίο βασίζεται στον αρχαίο μύθο του Μελέαγρου

Παραμύθια που προέρχονται από αποσύνθεσης παλαιότερων θρύλων ή τραγουδιών της περιόδου του μεσαίωνα: Το παράδειγμα της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι Το Παραμύθι της Ηλιογέννητης.

Παραμύθια που ανάγονται στο έπος του Διγενή Ακρίτα: Στη συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνονται παραμύθια που συνδέονται με ήρωες της ελληνικής μυθολογίας και της ιστορίας όπως για παράδειγμα Διγενής Ακρίτας και Μέγας Αλέξανδρος (Νασαινάς, 2001).

Νεοελληνικά παραμύθια: Πρόκειται για τα παραμύθια που το υλικό τους στηρίζεται σε στοιχεία του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τα λαϊκά παραμύθια, δηλαδή λαϊκές διηγήσεις που μοιάζουν με μεγάλους μύθους περιπέτειας.

Παιδικά παραμύθια: Πρόκειται για τα παραμύθια που έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα με σκοπό να ψυχαγωγήσουν και εμμέσως να διδάξουν τα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Η συγκεκριμένη κατηγορία παραμυθιών γνωρίζει μεγάλη εξέλιξη και διαφοροποιήσεις στη σύγχρονη εποχή, καθώς το περιεχόμενό τους αντανάκλα πληθώρα απόψεων αξιών, αντιλήψεων, εμπλέκοντας τις κοινωνικές μεταβολές πως συμβαίνουν στον κόσμο και

οι οποίες πρέπει να μεταβιβαστούν στα παιδιά με τον κατάλληλο τρόπο, έχοντας ως σημείο αναφοράς το σεβασμό και την ευαισθησία της παιδικής ψυχής (Αντωνοπούλου & Πολυδώρου, 2006).

Αδρομερώς επίσης τα παραμύθια μπορούν να χωριστούν, σε μύθους ζώων (animal tales), σε ευτράπελες διηγήσεις (jokes & anecdotes), κλιμακωτά παραμύθια (formula tales) και σε καθαυτά παραμύθια (ordinal folktales) (Σακελλαρίου, 1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

2.1 Η Παιδαγωγική Συμβολή του Παραμυθιού στην Ανάπτυξη των Παιδιών

Κατά το παρελθόν, η παιδαγωγική και διδακτική σπουδαιότητα των παραμυθιών είχε δεχθεί έντονη κριτική αμφισβήτηση (Anagnostopoulos, 1997· Malafantis, 2011), καθώς πολλοί μελετητές υποστήριζαν ότι τα παραμύθια δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν παιδαγωγικούς σκοπούς ,εφόσον σχετίζονται με έναν φανταστικό κόσμο, που συχνά εμπεριέχει στοιχεία βίας και σκληρότητας, τα οποία δεν βρίσκονται σε αρμονία με την παιδική ψυχή (Anagnostopoulos, 1997· Malafantis, 2011). Οι προαναφερόμενοι μελετητές χαρακτήρισαν τα παραμύθια ως ένα κατασκεύασμα μη ρεαλιστικού χαρακτήρα, το οποίο ενίσχυε το φόβο, την επιθετικότητα και το άγχος παρέχοντας σκηνές βίαιου και αναχρονιστικού περιεχομένου με συνέπεια να μην θεωρούνται κατάλληλα για τα παιδιά (Παπανικολάου & Τσιλιμένη, 1998).

Ωστόσο προοδευτικά, ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες η προαναφερόμενη αντίληψη έχει διαψευστεί (Wangid, 2018· Agnoli et al., 2022), καθώς πλέον είναι αναγνωρισμένη η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης του παραμυθιού στη μαθησιακή διαδικασία, εξαιτίας της σημαντικής συμβολής τους στην ανάπτυξη των παιδιών.

Σύμφωνα με τους Kulikovskaya & Andrienko (2016), η επαφή των παιδιών με τα παραμύθια συμβάλλει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης τους, ειδικότερα δε όταν αυτά πραγματεύονται καθολικά ζητήματα και αποσκοπούν στο στοχασμό των παιδιών πάνω σε αυτά (Fleer & Hammer, 2013). Της προαναφερόμενης άποψης υπερθεματίζουν και οι Sayer et al., (2018), αναφέροντας ότι, οι επιλογές και οι πράξεις των πρωταγωνιστών των παραμυθιών, αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη της κρίσης των μικρών παιδιών. Με βάση την παραπάνω άποψη, τα παιδιά εμπλέκονται στη διαδικασία αξιολόγησης των γεγονότων που ακούνε κατά τη διάρκεια της εξιστόρησης του παραμυθιού, στοχάζονται τις ενέργειες των ηρώων και τις πιθανές συνέπειές τους, διατυπώνουν τις απόψεις τους και τις αξιολογούν (Kulikovskaya & Andrienko, 2016).

Συνεπώς τα παραμύθια διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην παιδαγωγική διαδικασία και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών (Natsioroulou et al., 2006· Malafantis, 2011· Wangid, 2018). Το περιεχόμενο των παραμυθιών προσελκύει ψυχικά τα παιδιά, καθώς αυτές οι ιστορίες μεταφέρουν ένα ευρύ φάσμα μηνυμάτων και ερμηνειών, προσφέρουν ευχαρίστηση, επιτρέπουν στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους

για να ταξιδέψουν σε μαγικά μέρη και έχουν θετικό αντίκτυπο στην γνωστική, ηθική, γλωσσική, κοινωνική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη τους (Kabaday, 2019).

Αναλυτικότερα τα παραμύθια συμβάλλουν στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών μέσω των γνωστικών διαδικασιών που ενεργοποιούνται και αναπτύσσονται κατά την ενασχόληση μαζί τους (Yong-Sook et al., 2015· Maricic & Stakic, 2017· Pulimeno et al., 2020· Azamovich, 2021). Η μνημονική επεξεργασία πληροφοριών, η εστίαση της προσοχής, η αντιληπτική ικανότητα, η συλλογιστική και η κριτική σκέψη, η διαδικασία αποκωδικοποίησης γλωσσικών συμβόλων, η ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας (Kulikovskaya & Andrienko, 2016) και γενικότερα η επεξεργασία ερεθισμάτων, αποτελούν μερικές μόνο από τις θετικές πτυχές των παραμυθιών στα παιδιά της πρώιμης παιδικής ηλικίας.

Επίσης έχει διαπιστωθεί η θετική επίδραση των παραμυθιών στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς σύμφωνα με τα αποτελέσματα προγενέστερων ερευνών (Kabaday, 2019), τα μικρά παιδιά θεωρούν και αξιολογούν τον εαυτό τους, τις πράξεις τους και τις πράξεις των άλλων, είτε ως «καλές» είτε ως «κακές», χωρίς ενδιάμεση κατάσταση (Tsilimeni, 2007). Τα πρόσωπα και οι καταστάσεις παρουσιάζονται στα παραμύθια με παρόμοιο τρόπο, καθώς υπάρχουν καλοί και κακοί ήρωες, καλές ή κακές πράξεις. Αυτή η ταύτιση των παιδιών με τους ήρωες και τις καταστάσεις στα παραμύθια λειτουργεί υποστηρικτικά των προσπαθειών τους να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ του «καλού» και του «κακού», του ηθικού και του ανήθικου, του δίκαιου και του άδικου, με συνέπεια να εξοικειώνονται με τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες (VisikoKnox-Johnson, 2016). Πίσω από τον εκάστοτε φανταστικά δομημένο κόσμο που προάγουν τα παραμύθια κρύβονται μηνύματα που προωθούν την ηθική ικανοποίηση των παιδιών, συνθήκη που αναδεικνύει επίσης την παιδαγωγική δράση του (Κατσίκη & Γκίβαλου, 1995).

Επιπλέον η γλωσσική ικανότητα των παιδιών αναπτύσσεται μέσα από τα παραμύθια, καθώς αυτά συνδέονται με την απόκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων και πρώιμου γραμματισμού (Natsioroulou, 2011· Wildova & Kropackova, 2015). Ο πρώιμος γραμματισμός αναφέρεται στην απόκτηση δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής, οι οποίες πραγματοποιούνται αβίαστα και ξεκινούν από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού (Riley, 2003· Sandvik et al, 2014). Γενικότερα η έλξη των παιδιών από τα παραμύθια χρησιμεύει ως έναυσμα για την έκθεσή τους στα γράμματα του αλφαβήτου, στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και της προφορικής γλώσσας, στην παραγωγή λέξεων και προτάσεων, στην αναγνώριση των μορφών και των δομών της γλώσσας, στην αντίληψη του κατάλληλου ρυθμού ανάγνωσης κλπ. (Sipe, 2001· Sholichah & Purbani, 2018).

Επίσης σύμφωνα με τον Αναγνωστόπουλο (1997), τα παραμύθια ασκούν καταλυτική επίδραση στην ανάπτυξη της φαντασίας του παιδιού, εφόσον διεγείρουν τη φαντασία του, εισάγοντας το στην πραγματικότητα, μέσω μυθικών και μαγικών μονοπατιών. Τα παιδιά χρησιμοποιούν τη φαντασία τους ως μέσο για να συνθέσουν μια ολοκληρωμένη σκέψη για τον κόσμο που τα περιβάλλει (Παπανικολάου & Τσιλιμένη, 1998).

Επίσης τα παραμύθια φέρνουν το παιδί σε επαφή με τη λαϊκή παράδοση, ενώ η προλογική διάστασή τους, συμβάλλει στο να κατανοήσει καλύτερα τον κόσμο και να τον ερευνήσει. Επιπλέον τα παραμύθια λόγω της ποικιλομορφίας των χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν, συμβάλλουν στη διαμόρφωση τόσο μίας εθνικής, όσο και μιας οικουμενικής πανανθρώπινης συνείδησης των παιδιών (Propp, 2009).

2.2 Η Συμβολή των Παραμυθιών στην Συναισθηματική Ανάπτυξη των Παιδιών

Όσον αφορά τη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ο Cassar (2000) υποστηρίζει, ότι τα παιδιά ταυτίζονται με τα συναισθήματα που αναπαρίστανται στα παραμύθια. Τα συναισθήματα που βιώνουν οι χαρακτήρες, βοηθούν τα παιδιά να ανακαλύψουν ένα ευρύ φάσμα συναισθημάτων και να αναγνωρίσουν τι έχουν αισθανθεί στο παρελθόν ή τι βιώνουν στο παρόν, να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους και να εξελιχθούν σε αυτόνομα άτομα (Hohr, 2010· Fleeer & Hammer, 2013). Ιδιαίτερη σημασία διαδραματίζει το γεγονός ότι τα παιδιά μπορούν να παρατηρήσουν τις αντιδράσεις που προκύπτουν από τα συναισθήματα των ηρώων με τους οποίους ταυτίζονται, χωρίς να βιώσουν τη σοβαρότητα των συνεπειών που μπορεί να υπήρχαν στην πραγματική ζωή (Blake & Maiese, 2008 · Garner, 2010· Agnoli et al., 2022).

Τα παραμύθια μοιράζονται κοινά στοιχεία με τη φαντασία των παιδιών και με τη διεκδίκηση των ηθικών διδαγμάτων για την κοινωνία και για τα άτομα (Henderson & Malone, 2012· Le Guernic, 2004). Ο Bettelheim (1995), κλινικός ψυχολόγος, συζητώντας τα ψυχολογικά και πολιτισμικά οφέλη των παραμυθιών ως μέρος της ανάπτυξης των παιδιών προσχολικής ηλικίας κατέληξε, ότι αυτά συμβάλλουν σημαντικά στην συναισθηματική ανάπτυξή τους, διαδικασία που επιτυγχάνεται μέσω της αλληλεπίδρασής τους με αυτά, καθώς τους επιτρέπει να απομακρυνθούν από την εγωκεντρική φύση τους και να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε συναισθηματική κατάσταση των άλλων ανθρώπων, μέσα από τη βίωση των συναισθημάτων των ηρώων των παραμυθιών (Χίαογι, 2017). Επίσης έχει διαπιστωθεί ότι τα παραμύθια βοηθούν συναισθηματικά τα παιδιά να αντιμετωπίσουν δυσκολίες,

όπως εσωτερικές συγκρούσεις που μπορεί να βιώνουν για παράδειγμα σε περίπτωση που στο οικογενειακό περιβάλλον υφίστανται δυσάρεστες καταστάσεις όπως ο χωρισμός των γονιών (Saxby, 2022).

Η συμβολή των παραμυθιών στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών έχει διαπιστωθεί συνάμα λόγω του γεγονότος, ότι η κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της γλώσσας, διαδικασία στην οποία συμβάλλει σημαντικά η ανάγνωση των παραμυθιών. Τα παιδιά κατανοώντας τις ψυχικές καταστάσεις που κρύβονται πίσω από τις ρητές συμπεριφορές των ηρώων, όπως αυτές εκφράζονται μέσα από το κείμενο του παραμυθιού, τους δίνεται η δυνατότητα να εξερευνήσουν συναισθήματα, σκέψεις και προθέσεις των ηρώων σε απόσταση από τις πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις. Κατά συνέπεια, το παραμύθι θεωρείται ένας από τους ασφαλέστερους τρόπους προώθησης της συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών, καθώς μέσα από τα παραδείγματα των ηρώων αναστοχάζονται τις εσωτερικές ψυχικές τους καταστάσεις όταν προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη δική τους συναισθηματική κατάσταση σε συνθήκες πραγματικής ζωής.

Επίσης έχει διαπιστωθεί ότι τα παραμύθια συμβάλλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση τραυματικών ψυχικών καταστάσεων στις οποίες έχουν εκτεθεί τα παιδιά. Αναλυτικότερα παιδιά που έχουν εκτεθεί σε τραύμα είναι πιθανό να αντιδράσουν με έντονα συναισθήματα και αποδιοργανωτική συμπεριφορά όταν βιώσουν στρεσογόνες καταστάσεις. Τα παραμύθια που αναφέρονται σε συνθήκες τραύματος, βοηθούν τα παιδιά να συμμετέχουν σε έναν ασφαλή χώρο, στον οποίο μπορούν να σκεφτούν και να βρουν λέξεις για τα συναισθήματα και τις ψυχικές καταστάσεις που βιώνουν στην πραγματική ζωή τους, όντας ταυτοχρόνως συναισθηματικά προστατευμένα. Καθώς οι ιστορίες είναι ενδιαφέρουσες αλλά όχι συντριπτικές, αυτός ο ασφαλής χώρος μπορεί να προσφέρει στο παιδί την ευκαιρία να φτάσει στη βέλτιστη ζώνη διέγερσης στο «παράθυρο ανοχής», να θεραπευτεί συναισθηματικά και να μάθει να ρυθμίζει τη συναισθηματική κατάσταση (Propp, 2009).

Τα παραμύθια οικοδομούν την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού καθώς αντιπροσωπεύουν την τάξη, σε σύγκριση με τη σύγχυση που μπορεί να επικρατεί στον εσωτερικό του κόσμο (Κανατσούλη, 2002). Οι φανταστικές και μαγικές απαντήσεις που λαμβάνουν πολλές φορές τα παιδιά διαμέσου των παραμυθιών, στα ερωτήματα που έχουν για τη ζωή τους, προσφέρουν ασφάλεια για το μέλλον, συνθήκη που επίσης βοηθάει στη επίτευξη της της ψυχοσυναισθηματικής ισορροπίας τους. Συνάμα, μέσα από τους μηχανισμούς προβολής και ταύτισης των ηρώων που προάγουν τα παραμύθια, τα παιδιά αποκτούν αισιόδοξα συναισθήματα και ανακουφίζονται πολλές φορές από τις δύσκολες και ακατανόητες συνθήκες που ζουν στην πραγματικότητα. Οι ταυτίσεις που βιώνουν τα παιδιά με τους ήρωες

των παραμυθιών, τους βοηθούν να υπερνικήσουν τις αντιξοότητες και να γίνουν αυτοδύναμες προσωπικότητες, αλλά και να ξεπεράσουν τις φυσικές ατέλειες τους, σε σχέση με τους ενήλικους, αποκτώντας εμπιστοσύνη στον εαυτό τους (Σακελλαρίου, 1995). Συνάμα τα παραμύθια προετοιμάζουν τα παιδιά υποσυνείδητα να αντιμετωπίσουν τους φόβους στον πραγματικό κόσμο (Καρακίτσιος, 2011).

Έχει επίσης υποστηριχθεί από την επιστήμη της ψυχανάλυσης ότι τα παραμύθια εκφράζουν έναν ολόκληρο κώδικα σεξουαλικής συμπεριφοράς, αλλά και τρόπους που επιτρέπουν στα παιδιά να απολαύσουν από έμμεσα ενοχικά συναισθήματα, βοηθώντας τα να ξεπεράσουν για παράδειγμα το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, αλλά και συναισθήματα που να τους προκαλούν δυσφορίες και ενοχές (Σακελλαρίου, 1995).

Καταδεικνύεται από όσα προαναφέρθηκαν, ότι η χρήση των παραμυθιών αποτελεί ένα εξαιρετικό παιδαγωγικό εργαλείο στα χέρια των παιδαγωγών και μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους και τεχνικές (Wangid, 2018). Μερικές από τις πιο γνωστές τεχνικές μεταξύ άλλων είναι η αφήγηση, δηλαδή η απλή ανάγνωση του παραμυθιού, οι κάρτες της αφήγησης που δίνονται στα παιδιά με τη μορφή εικόνων για να συνθέσουν τη δική τους ιστορία, εάν είναι μικρότερα να τοποθετήσουν τις εικόνες με χρονολογική σειρά. Επιπλέον τα παιδιά μπορούν να προσθέσουν τα δικά τους στοιχεία κατά τη διάρκεια της αφήγησης μέσω διαδικασιών δραματοποίησης, κουκλοθεάτρου και παιχνιδιών ρόλου, όπου βιώνουν ενεργά τις καταστάσεις που αφορούν τους ήρωες. Στην πιο σύγχρονη εκδοχή τους τα παραμύθια χρησιμοποιούνται με τη μορφή της ψηφιακής αφήγησης δια μέσω της χρήσης πολυμέσων.

Η παιδαγωγική αξία του παραμυθιού και η συμβολή του στους αναπτυξιακούς τομείς των παιδιών προσχολικής ηλικίας μπορεί να ενισχυθεί περαιτέρω με δραστηριότητες που ακολουθούν την αφήγηση, γενικότερα την εισαγωγή του παραμυθιού στην παιδαγωγική διαδικασία (Malafantis, 2011· Azamovich, 2021). Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν την ζωγραφική, τις τέχνες, τις χειροτεχνίες, τις κατασκευές, την επανάληψη της ιστορίας με ή χωρίς εικόνες, τη διενέργεια γλωσσικών ασκήσεων τη μετατροπή του παραμυθιού σε ποίημα ή θεατρικό έργο κτλ.

Τα μηνύματα που πρεσβεύουν τα παραμύθια προάγουν αντιλήψεις που συνδέονται με το ότι το άτομο, πρέπει να αγωνίζεται διαρκώς απέναντι στις σοβαρές δυσκολίες που του τυχαίνουν, συνθήκη η οποία αποτελεί αναπόφευκτη κατάσταση και μέρος της ανθρώπινης φύσης. Συνάμα τα παραμύθια χαρακτηρίζονται επίσης από το καθολικό μήνυμα, ότι το άτομο μπορεί να κυριαρχήσει επάνω στα εμπόδια που συναντά, και να βγει εν τέλει νικητής. Πρακτικά αυτό αποτυπώνεται μέσω μιας ισορροπημένης ανάπτυξης και συνάμα μιας

επιτυχούς κατάληξης του παραμυθιού που διαπιστώνεται με σαφήνεια στην εισαγωγική φράση «Μια φορά και έναν καιρό...», και στην καταληκτική φράση «Και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα», διαμέσου της οποίας απεικονίζεται η απόλυτη κοσμική εναρμόνιση. Η έναρξη του εκάστοτε παραμυθιού ανακοινώνει στο παιδί ότι αυτό που πρόκειται να ακούσει απέχει από την σύγχρονη πραγματικότητα. Το παραμύθι ξεναγεί το παιδί σε έναν μαγικό κόσμο, επαναφέροντας το ωστόσο στο τέλος της ιστορίας ομαλά στην πραγματική κατάσταση που βιώνει. Συνεπώς το παραμύθι εισάγει με αυτό τον τρόπο τα παιδιά στην κατανόηση του κόσμου, συνδράμοντας σημαντικά στην ψυχική τους εκτόνωση, καθώς τα εφοδιάζει με θάρρος και διευρύνει τους ορίζοντές τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις προκλήσεις της μελλοντικής τους (Danilewitz, 1991).

Επίσης στην πλειοψηφία τους τα παραμύθια ασχολούνται με μια σειρά επαναλαμβανόμενων ανησυχιών, όπως είναι για παράδειγμα η κοινωνικοποίηση, η συναισθηματική ανεξαρτησία και οι προβληματικές σχέσεις που αντιμετωπίζει το παιδί στο περιβάλλον του κατά την ψυχοκοινωνική ανάπτυξή του. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση, οι θεματικές περιοχές που τα περισσότερα παραμύθια πραγματεύονται χρησιμοποιώντας μια συμβολική γλώσσα και έναν μεταφορικό λόγο, είναι οι ακόλουθες (Koutsompru, 2016):

- φόβος εγκατάλειψης από τους γονείς
- συγκρούσεις εντός της οικογένειας και αδελφικές αντιπαλότητες
- κοινωνική ωριμότητα/διαδικασία προς την αυτονομία
- αποδοχή αρνητικών και θετικών χαρακτηριστικών του εαυτού
- άποψη ταυτότητας φύλου
- σχέσεις γονέων παιδιών
- συναισθηματική ολοκλήρωση

Όλα τα παραμύθια αποσκοπούν στην προαγωγή πολλαπλής νοηματοδότησης, βοηθώντας τα παιδιά να χτίσουν την εσωτερική και την εξωτερική πραγματικότητα τους. Τα παραμύθια συμβάλλουν στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς χωρίς να υπάρχει η ανάγκη απόδοσης ηθικού διδάγματος ή ερμηνείας, το παιδί ανακαλύπτει διαισθητικά τα κρυμμένα νοήματα του παραμυθιού από μόνο του, που αποτελούν νοήματα για το ίδιο σε μια δεδομένη στιγμή, αναλόγως του σταδίου της ψυχοσυναισθηματικής του ανάπτυξης. Με τρόπο σχεδόν μαγικό, τα παραμύθια προσδιορίζουν τις διαδικασίες ωρίμανσης στην ατομική ανάπτυξη του καθενός παιδιού, παρέχοντάς του ένα γόνιμο έδαφος που του επιτρέπει να διασυνδεθεί με διάφορα πολιτικά με το περιβάλλον. Οι ιστορίες των παραμυθιών που εκφράζονται μέσω της μεταφορικής γλώσσας και των συμβολικών αναπαραστάσεων,

διευκολύνουν το παιδί να αναπτύξει τη συμβολική σκέψη, καθώς επίσης και τη νοητική επεξεργασία των γεγονότων της ζωής του, σε επίπεδο φαντασίας, που αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης και την ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης (Doulamis & Antoniou, 2010).

Η αφήγηση των παραμυθιών συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας των παιδιών, η οποία θεωρείται θεμελιώδης αρχή για την ψυχοσυναισθηματική υγεία τους. Η καλλιέργεια της φαντασίας, μεταφράζεται ως ανάπτυξη του εσωτερικού πλούτου του παιδιού, σε μια αδυσώπητη και αυθόρμητη ροή εικόνων, που του υποβάλλει ο πραγματικός κόσμος. Στον ονειρικό κόσμο του παραμυθιού, όπου όλα εκτυλίσσονται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας, το παιδί μέσω της μαγικής σκέψης, βρίσκει την κατάλληλη διέξοδο. Η δομή του παραμυθιού επιτρέπει στα παιδιά να μετακινηθούν σε έναν ονειρικό κόσμο, χωρίς περιορισμούς και ακυρώσεις. Ταυτοχρόνως μέσω των μηχανισμών αναγνώρισης και προβολής, το παιδί έχει την ικανότητα να αναγνωρίζει, να εκφράζει τα αρνητικά συναισθήματα του, να δίνει σημασία στις προσωπικές τραυματικές εμπειρίες του και τελικά να ψάχνει να βρει το νόημα της ζωής του. (Koutsomprou, 2016).

Τα παραμύθια έχουν τη δυνατότητα να απαντούν με έναν κατανοητό και ξεκάθαρο τρόπο σε θεμελιώδεις ερωτήσεις των παιδιών και να διατηρούν την πρωτοβουλία του χαρακτήρα τους, καθώς και να τους μεταφέρουν σημαντικές γνώσεις και πληροφορίες για τη ζωή. Συνάμα οι ιστορίες των παραμυθιών ενισχύουν την πίστη των παιδιών ως προς την ικανότητά τους να οικοδομούν τη δική τους προσωπικότητα, παρά τις εξωτερικές αντιξοότητες και τις εσωτερικές συγκρούσεις ή τα αδιέξοδα που βιώνουν. Η γοητεία των παραμυθιών, βρίσκεται ακριβώς στην προαναφερόμενη δυνατότητα (Nikolajeva, 2005).

Ανάμεσα στις πολλαπλές λειτουργίες που επιτελούν τα παραμύθια προσφέρουν έναν αποτελεσματικό τρόπο για να εκφράσουν και να απεικονίσουν τα παιδιά τα υπαρξιακά-αναπτυξιακά άγχη τους, τις εσωτερικές και εξωτερικές συγκρούσεις τους και τις αμφιβολίες τους. Τα παραμύθια δίνουν νόημα στις εσωτερικές και εξωτερικές συγκρούσεις που βιώνουν τα παιδιά σε έναν κόσμο πολύπλοκο, ακατανόητο και γεμάτο δυσκολίες. Μέσω της θετικής έκφρασης των ιστοριών, τα παραμύθια βοηθούν τα παιδιά να κατευνάσουν τους φόβους που βιώνουν σε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια, καθησυχάζοντάς τα, ότι το «άγνωστο» μπορεί να γίνει «γνωστό», συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας ευρύτερης θετικής προοπτικής για τη ζωή, απαντώντας παράλληλα στην βαθιά ανάγκη των παιδιών για δικαιοσύνη (Koutsomprou, 2016).

Η πολυπλοκότητα της ανθρώπινης φύσης στην οποία τόσο το καλό, όσο και το κακό συνυπάρχουν, εντοπίζεται στα παραμύθια. Οι καλές και κακές φιγούρες των παραμυθιών, αντικατοπτρίζουν την εικόνα που υπάρχει στην πραγματική ζωή. Η αντιπαράθεση των αντίθετων χαρακτήρων, επιτρέπει στο παιδί να κατανοήσει εύκολα τη διαφορά μεταξύ του καλού και του κακού, το σωστού και του λάθους (Nikolajeva, 2002).

Επίσης τα παραμύθια συνδέονται σημαντικά με βαθιές επιθυμίες, συναισθήματα και παρορμήσεις των παιδιών, όπως επίσης οι ανάγκες οι οποίες συχνά δεν εκφράζονται και καταστέλλονται στον καθημερινό κόσμο, λόγω των γονικών προτύπων. Ωστόσο στον ασφαλές χώρο του παραμυθιού και της φαντασίας τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με ένα ευρύ φάσμα απαγορευμένων σκοτεινών συναισθημάτων, αντιδράσεων και αρνητικών εκφράσεων της ζωής του εαυτού τους και των άλλων, χωρίς να χρειάζεται να υποστούν τις οδυνηρές συνέπειες που θα βίωναν στην καθημερινή ζωή τους ή να διαταράξουν την αίσθηση της πραγματικότητας και της σχέσης τους με τα σημαντικά πρόσωπα που έχουν κυρίως στον κόσμο των υλικών (Koutsompru, 2016).

Κατανοείται από τα όσα προαναφέρθηκαν ότι το παραμύθι ενθαρρύνει και συμβάλλει στο να οικοδομηθεί ένα περιβάλλον συναισθηματικής ασφάλειας και εμπιστοσύνης, καθώς επιτρέπει στο παιδί να εισέλθει χρησιμοποιώντας τη φαντασία του σε προσωπικότητες αλλά και καταστάσεις που έχει συναντήσει στον παραμυθιακό κόσμο, επιτρέποντάς του στη συνέχεια να επιστρέψει στην ασφάλεια του πραγματικού κόσμου (Thomas, 1999).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Ερευνητικός Σκοπός & Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει την παιδαγωγική αξία του παραμυθιού, εστιάζοντας στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας.

Τα ειδικότερα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι τα ακόλουθα:

- Ποια είναι η συμβολή των παραμυθιών στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας;
- Ποιες ειδικότερες πτυχές της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης βοηθούν τα παραμύθια να αναπτύξουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας;
- Παρατηρείται διασύνδεση της οικοδόμησης της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης που προωθούν τα παραμύθια σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, σε σχέση με άλλες παιδαγωγικές πτυχές τους (π.χ. γλωσσική ανάπτυξη, οικοδόμηση φαντασίας, γνωστική ανάπτυξη κτλ.);

3.2 Μεθοδολογική έρευνα

Για τη διενέργεια της παρούσας εργασίας επιλέχθηκε η χρήση της μεθόδου της συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Η αναφερόμενη μέθοδος έρευνας επιλέχθηκε λαμβάνοντας υπόψη τόσο το ερευνώμενο αντικείμενο, όσο και το γεγονός, ότι δεν έχει διενεργηθεί σε βάθος αντίστοιχη μελέτη, με συνέπεια οι πληροφορίες γύρω από το ερευνώμενο ζήτημα να είναι αποσπασματικές και διάσπαρτες, σε πληθώρα ερευνών, χωρίς ωστόσο να έχει πραγματοποιηθεί μια συνολική αποτίμηση για το ερευνώμενο θέμα.

Συνάμα η βιβλιογραφική συστηματική επισκόπηση επιλέχθηκε λόγω της φύσεως της παρούσας εργασίας, η οποία χαρακτηρίζεται από περιορισμένη έκταση. Ο προαναφερόμενος παράγοντας δεν άφηνε περιθώριο διενέργειας άλλης μορφής έρευνας, όπως επίσης λόγω του γεγονότος ότι η έρευνα αφορούσε παιδιά προσχολικής ηλικίας, δεν ήταν εφικτή η διενέργεια ποσοτικής ποιοτικής ή μικτής έρευνας, καθώς πρόκειται για παιδιά μικρής ηλικίας που δεν θα μπορούσαν εύκολα να συμμετέχουν σε αυτή. Έχοντας λάβει υπόψη τους δύο προαναφερόμενους παράγοντες, όπως επίσης και το ότι η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση χαρακτηρίζεται από αξιοπιστία, καθώς στηρίζεται σε ένα θεμελιώδες σχεδιαστικό πλαίσιο αρχών, που βοηθούν σημαντικά στην τυποποίηση και στην εφαρμογή μιας

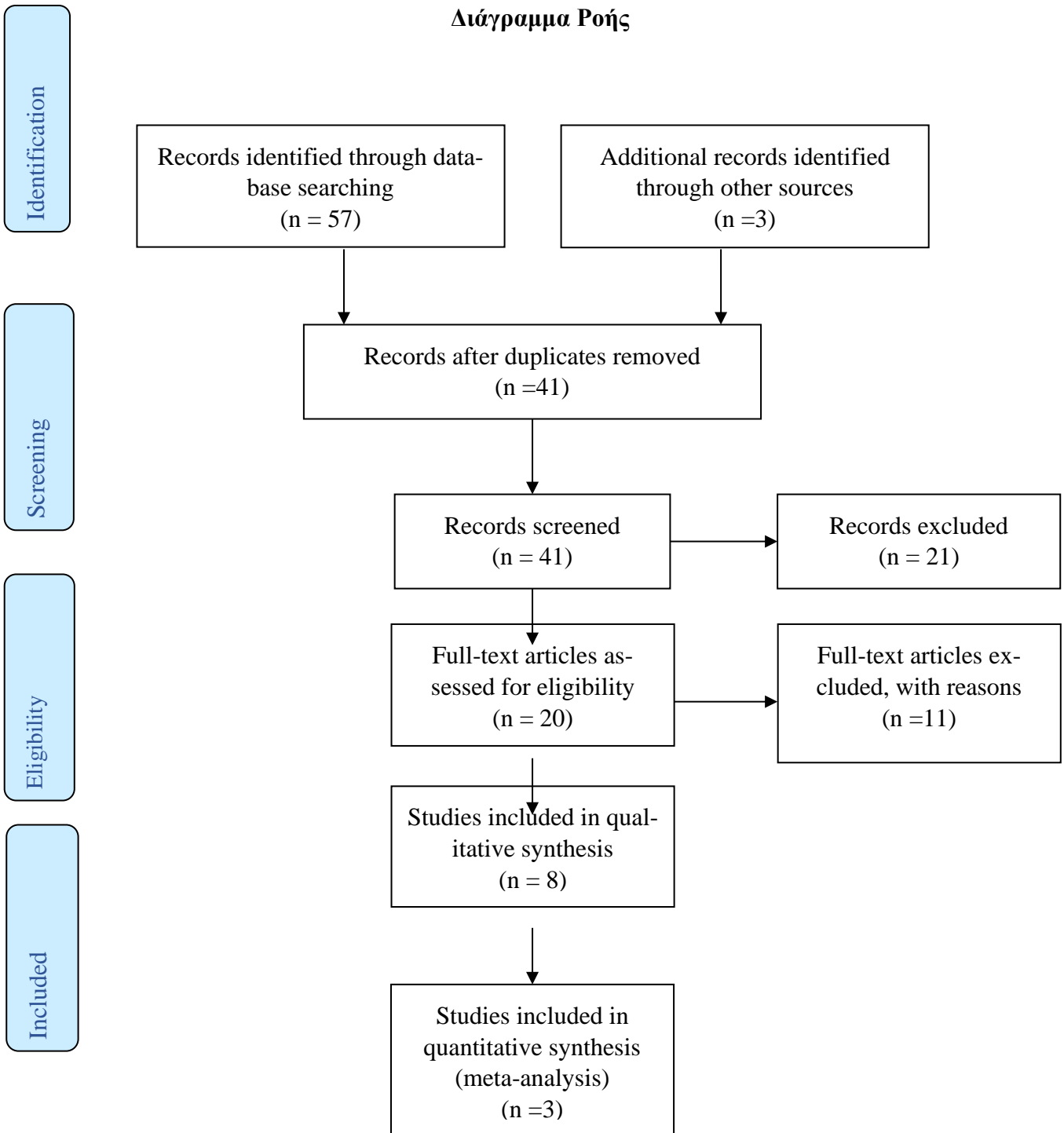
σταθερής διαδικασίας έρευνας που περιορίζει την πιθανότητα λαθών, αποφασίστηκε από την ερευνήτρια η εφαρμογή της συγκεκριμένης ερευνητικής μεθόδου (Moore, 2006).

Κατά την εφαρμογή της συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης ακολουθήθηκε το πλαίσιο αρχών από το οποίο αυτή χαρακτηρίζεται. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά η ερευνήτρια προέβη στη διατύπωση του σκοπού και των ερευνητικών ερωτημάτων της καθορίζοντας τόσο τα κριτήρια εισόδου, όσο και τα κριτήρια αποκλεισμού των ερευνών που θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στην παρούσα μελέτη. Εν συνεχεία αναζήτησε και εντόπισε τις πρωτογενείς πηγές που συνδέονται με την έρευνά της, τις οποίες αφού συγκέντρωσε, τις επεξεργάστηκε, προκειμένου να διαπιστώσει ποιες ανταποκρίνονται στον ερευνητικό σκοπό, και να αποκλείσει όσες δεν θεωρούσε αξιόπιστες. Ακολούθως προχώρησε στην αξιολόγηση των πηγών που θα λάμβαναν μέρος στην έρευνα, καταγράφοντας τα δεδομένα και ερμηνεύοντας τα ερευνητικά αποτελέσματα (Καρασσά, 2006).

Η ερευνήτρια εφάρμοσε την παραπάνω διαδικασία για να συγκεντρώσει τα απαιτούμενα δεδομένα, τα οποία απαιτούνταν για τη διεξαγωγή της έρευνας. Ως προς τα κριτήρια εισαγωγής, η ερευνήτρια συνέλεξε πρωτογενείς πηγές που εστίαζαν στο ρόλο του παρμουθιού ως προς την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι πηγές που αξιοποιήθηκαν ήταν ποσοτικές και ποιοτικές, με απώτερο στόχο την ευρύτερη κάλυψη του ερευνώμενου αντικειμένου και τη διασφάλιση της αξιοπιστίας της έρευνας. Ως προς τα κριτήρια αποκλεισμού η ερευνήτρια αφαίρεσε από την έρευνά της στις πηγές που δεν είχαν επιστημονική τεκμηρίωση και δεν περιλάμβαναν πρωτογενή έρευνα.

Η αναζήτηση των πρωτογενών πηγών έχει διενεργηθεί σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων (Google Scholar). Συγκεκριμένα από το σύνολο των 57 πρωτογενών πηγών που εντοπίστηκαν, εν τέλει στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν 11 που gallery άπτονταν επακριβώς του ερευνητικού αντικειμένου. Η επιλογή της αρθρογραφίας έγινε με την μέθοδο PRISMA, όπως παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, η οποία αποτελεί ένα συστηματικό εργαλείο που εφαρμόζεται ευρέως στην περίπτωση της συστηματικής βιβλιογραφικής επισκόπησης (Moher et al., 2009):

Διάγραμμα Ροής

3.3 Κριτήρια Ένταξης και Κριτήρια Αποκλεισμού

Όσον αφορά τα κριτήρια ένταξης των ερευνών στην παρούσα συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση ορίστηκαν τα ακόλουθα:

- Τα άρθρα έπρεπε να αφορούν το παραμύθι και το ρόλο που διαδραματίζει στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας.
- Οι γλώσσες των ερευνών έπρεπε να είναι η ελληνική και η αγγλική.
- Θα έπρεπε να έχουν διενεργηθεί οι έρευνες από το 2015 και έπειτα.
- Οι λέξεις κλειδιά των πηγών θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνονται στον τίτλο ή στο περιεχόμενο της πρωτογενούς έρευνας.

Όσον αφορά τα κριτήρια αποκλεισμού των ερευνών στην παρούσα συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση ορίστηκαν τα ακόλουθα:

- Το άρθρο να μη συσχετίζεται με το ερευνητικό αντικείμενο.
- Να μην υπάρχει σαφής καθορισμός του ερευνητικού δείγματος.
- Το δείγμα να είναι περιορισμένο.
- Το περιεχόμενο του άρθρου να μην περιλαμβάνει έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑ- ΣΚΟΠΗΣΗ

4.1 Αποτελέσματα Ερευνών

Ο Ζιάννας (2015) διεξήγαγε έρευνα εξετάζοντας πώς το ψηφιακό παραμύθι μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της ενσυναίσθησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθεί η πιθανή επίδραση που επιφέρει η υλοποίηση μιας διδακτικής παρέμβασης μέσω της αξιοποίησης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην ενδυνάμωση των δεξιοτήτων ενσυναίσθησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας μέσω της χρήσης διαδραστικού ψηφιακού παραμυθιού. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το εικονικό σενάριο αφηγούμενης ιστορίας. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 25 παιδιά προσχολικής ηλικίας που φοιτούσαν στο 6^ο Τμήμα Προσχολικής Αγωγής και Παιδικών Βρεφονηπιακών Σταθμών του Δήμου Καβάλας. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η αξιοποίηση των ψηφιακών διαδραστικών παραμυθιών σε προσχολικό μαθησιακό περιβάλλον συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση των δεξιοτήτων ενσυναίσθησης των μαθητών, βοηθά να αναδειχθούν οι προσωπικές τους απόψεις, οι ανάγκες τα συναισθήματα και οι εμπειρίες των παιδιών και επιδρά καταλυτικά στην οικοδόμηση ενός κλίματος αλληλεπιδραστικής επικοινωνίας και συνεργατικού πνεύματος μεταξύ τους.

Οι Konkabayeva, Dakhbaya Ya et al. (2016), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας πώς το παραμύθι μπορεί να συμβάλει στην ψυχολογική ενίσχυση των φόβων που αισθάνονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 127 παιδιά προσχολικής ηλικίας, 55 κορίτσια και 72 αγόρια. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι υπάρχει μια αυξητική τάση των φοβικών συναισθημάτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία συνδέονται όχι με τα ατομικά χαρακτηριστικά τους, αλλά με το άγχος και το ποσοστό των νευρώσεων που παρουσιάζουν τα παιδιά σε αυτή την ηλικία. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν, ότι τα παραμύθια που αναπαριστούν τους φόβους μπορεί να αισθάνονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσω των ηρώων τους, μπορεί να ενδυναμώσουν την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών προκειμένου οι προαναφερόμενοι φόβοι να ξεπεραστούν. Καθώς τα παιδιά μπαίνουν στη θέση των ηρώων και στον τρόπο που αυτοί αντιμετωπίζουν με γενναιότητα τους φόβους τους, κατά τον ίδιο τρόπο χρησιμοποιώντας τους ως πρότυπα, επιδιώκουν να υπερκεράσουν τους επικείμενους φόβους τους στην πραγματική ζωή και κατά συνέπεια ενδυναμώνονται ψυχολογικά.

Οι Kulikovskaya & Andrienko (2016), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας το ρόλο που διαδραματίζουν τα παραμύθια στην ανάπτυξη και στη δημιουργικότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα διενεργήθηκε από το 2010 ως το 2016 σε μια σειρά εκπαιδευτικών ιδρυμάτων προσχολικής ηλικίας στη Ρωσία. Κατά τη διάρκεια του προαναφερόμενου χρονικού διαστήματος στην έρευνα έλαβαν μέρος περισσότερα από 200 παιδιά προσχολικής ηλικίας, 5 έως 7 ετών και οι γονείς τους. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και συγκεκριμένα παρέμβαση, με τους ερευνητές να χρησιμοποιούν τρεις βασικούς τύπους δραστηριοτήτων και συγκεκριμένα τις αφηγήσεις κλασικών παραμυθιών, τις τεχνικές δράματος και τα παιχνίδια δραματοποίησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παραμύθια αποτελούν την απόλυτη πηγή ανάπτυξης των ηθικών αξιών των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η εξοικείωση των παιδιών με τις κλασικές πλοκές των παραμυθιών, τα προσανατολίζει στην υιοθέτηση σημαντικών ηθικών αξιών, καθώς μέσα από τους καλούς ή κακούς χαρακτήρες, τα παιδιά καθορίζουν με ακρίβεια τη στάση τους απέναντι στο «καλό» και στο «κακό» στην πραγματική ζωή. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η ερμηνεία των παραμυθιών και των παραβολών, επιτρέπεται στα παιδιά να προάγουν την κοινωνική συμπεριφορά τους. Επιπλέον η έρευνα κατέδειξε ότι η επαφή των παιδιών με τα παραμύθια συμβάλει στην συναισθηματική ανάπτυξή τους, καθώς τους επιτρέπει να κατανοήσουν τη δική τους συναισθηματική κατάσταση, μέσα από την κατανόηση των συναισθημάτων των ηρώων των ιστοριών. Η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών συνδέθηκε εκτός από την αφήγηση και με τις δραστηριότητες παρέμβασης που σχετίζονταν με τα παραμύθια, όπως για παράδειγμα η δραματοποίηση και τα παιχνίδια ρόλων, καθώς ήρθαν σε επαφή με το εξελιγμένο συναίσθημα της ενσωμάτωσης της καλλιτεχνικής διάστασης του παραμυθιού.

Η Herman (2017) διεξήγαγε έρευνα εξετάζοντας τη συμβουλή του παραμυθιού και του παιχνιδιού ρόλου με τη μορφή της δραματοποίησης στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική, μέσω της διενέργειας παρεμβάσεων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 54 παιδιά προσχολικής ηλικίας 3 έως 6 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παραμύθια συμβάλουν σημαντικά στην καλλιέργεια των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι καθώς τα 6 πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών λαμβάνει χώρα σε σημαντικό βαθμό η συναισθηματική ανάπτυξή τους, τα παραμύθια δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να μάθουν να αντιδρούν συναισθηματικά με ορθό τρόπο σε κοινωνικές καταστάσεις, χτίζοντας ένα ισχυρό κοινωνικό συναισθηματικό πλαίσιο. Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα από την αλληλεπίδραση τους με τα παραμύθια αναπτύσσουν ανεξάρτητες στρατηγικές βουλευτικής συναισθηματικής

ρύθμισης. Η επαφή των παιδιών με τις συναισθηματικές καταστάσεις και με τις συνέπειες των πράξεων που βιώνουν οι ήρωες των παραμυθιών, τα οδηγεί να αποκτούν επίγνωση των εσωτερικών συναισθημάτων τους, να αναλογίζονται τα συναισθήματα των ηρώων και αντανακλαστικά να ρυθμίζουν τα δικά τους συναισθήματα. Η έρευνα επίσης κατέδειξε ότι η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών με τη χρήση των παραμυθιών γίνεται περισσότερο αποτελεσματική μέσω της δραματοποίησης τους και της συμμετοχής τους σε παιχνίδια ρόλων.

Η Μπιλίσση (2018), διεξήγαγε έρευνα εξετάζοντας τις απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής όσον αφορά τις πρακτικές που χρησιμοποιούν για την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ημι-δομημένη συνέντευξη. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 12 νηπιαγωγοί, 6 εκ των οποίων εργάζονταν σε δημόσια νηπιαγωγεία και 6 σε ιδιωτικά. Η έρευνα μεταξύ άλλων κατέδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής συνηθίζουν να χρησιμοποιούν συστηματικά το παραμύθι για την κοινωνικοψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι ερωτώμενοι τόνισαν ότι το παραμύθι αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των νηπιαγωγών, καθώς διαμέσου της διήγησης δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να ψυχογραφήσουν τους χαρακτήρες της ιστορίας, να αναγνωρίσουν και να αναλύσουν τα συναισθήματα των ηρώων, τις συμπεριφορές και τον τρόπο διαχείρισης των εκάστοτε καταστάσεων. Η προαναφερόμενη διαδικασία συμβάλλει στην αναγνώριση και στην έκφραση των συναισθημάτων των παιδιών, καθώς αυτά καλούνται να τοποθετηθούν στη θέση των ηρώων, να φέρουν στη μνήμη τους και να εκφράσουν παραδείγματα από την καθημερινή ζωή τους, καθώς επίσης και να σκεφτούν τρόπους που θα διαχειρίζονταν και θα επέλυαν αντίστοιχα προβλήματα που θα μπορούσαν να τους παρουσιαστούν. Συνάμα οι συμμετέχοντες τόνισαν ότι τα παραμύθια λειτουργούν βοηθητικά όσον αφορά την εξομάλυνση έντονων συναισθημάτων και στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των νηπίων όπως επίσης και του μοιράσματος εμπειριών.

Η Καραντζιά (2020), πραγματοποίησε έρευνα εξετάζοντας πώς η διδασκαλία του παραμυθιού στο νηπιαγωγείο σε συνδυασμό με την αξιοποίηση θεατρικών τεχνικών, μπορεί να συμβάλλει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η μέθοδος έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η διδακτική παρέμβαση, μέσω της αξιοποίησης θεατρικών τεχνικών, η οποία πραγματοποιήθηκε σε ολόημερο πρόγραμμα του 11^{ου} Νηπιαγωγείου Αλεξανδρούπολης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 11 μαθητές προσχολικής ηλικίας και συγκεκριμένα 5 νήπια και 6 προνήπια, χωρίς μαθησιακές δυσκολίες ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι το παραμύθι συμβάλλει σημαντικά στη συναισθηματική ωρίμανση των παιδιών προσχολικής ηλικίας, καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του παραμυθιού βοηθούν το παιδί να διαμορφώσει την προσωπικότητά του, να αισθανθεί καινούργια συναισθήματα, να ταυτιστεί με τους ήρωες, να μπει στη θέση του άλλου και να ικανοποιήσει την ανάγκη του να ανήκει σε μια ομάδα. Επίσης η έρευνα κατέδειξε ότι η δραματοποίηση των παραμυθιών συμβάλλει σημαντικά στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης βελτιώνοντας παράλληλα τις επικοινωνιακές δεξιότητες αλλά και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών προσχολικής ηλικίας.

Οι Satria & Asyyah (2020) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας πώς τα παραμύθια επηρεάζουν τη διαμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η παρατήρηση και η συνέντευξη. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 15 παιδιά ηλικίας από 2.5 έως 3.5 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παραμύθια αποτελούν σημαντικό μέσο διαμόρφωσης του χαρακτήρα και της συναισθηματικής κατάστασης των παιδιών της πρώιμης ηλικίας. Η επαφή των παιδιών με το περιεχόμενο της ιστορίας τα φέρνει σε επικοινωνία με ηθικές αξίες, συμβάλλοντας σημαντικά μέσα από τη συζήτηση να έρθουν σε επαφή με τη συναισθηματική κατάσταση των ηρώων, τοποθετώντας τον εαυτό τους στη θέση τους και εκφέροντας απόψεις για τα συναισθήματα που οι ήρωες βιώνουν, όπως επίσης και για τη συναισθηματική κατάσταση ως συνέπεια των πράξεων τους «καλών» ή «κακών». Η έκφραση των απόψεων των παιδιών και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληγαν μέσα από τις ιστορίες με τις οποίες ήρθαν σε επαφή, τους βοήθησε στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης και στην καλλιέργεια της ψυχοσυναισθηματικής τους βελτιώσης.

Οι Kharchenko & Turkulets (2021), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας πώς το παραμύθι μπορεί να συμβάλλει στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού μέσω της ψυχολογικής και παιδαγωγικής επιρροής, που μπορεί να ασκήσει στη συναισθηματική σφαίρα του. Ειδικότερα η έρευνα εξετάζει κατά πόσο το παραμύθι μπορεί να συμβάλει στην υποσυνείδητη ή συνειδητή εκμάθηση του παιδιού να αναπτύξει συναισθηματικές αντιδράσεις που συνδέονται με τους οικογενειακούς κανόνες και με τον στόχο της ζωής του. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η έρευνα δράσης, μέσω της διενέργειας παρέμβασης. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 50 παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία χωρίστηκαν σε δύο ομάδες των 25 ατόμων, όπου στη μία έλαβε η παραμυθοθεραπεία, ενώ στην άλλη δεν χρησιμοποιήθηκε αυτή η μέθοδος. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας που δεν χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της παραμυθοθεραπείας ως μέθοδος ψυχολογικής επιρροής στη

συναισθηματική σφαίρα χαρακτηρίζονταν από υψηλό επίπεδο άγχους. Οι κυρίαρχοι παράγοντες που προκαλούν αισθήματα άγχους αφορούν τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων με την οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού. Αντιθέτως διαπιστώθηκε ότι στην ομάδα που έγινε χρήση του παραμυθιού, αυτό άσκησε συναισθηματική και παιδαγωγική επιρροή στη συναισθηματική του σφαίρα, επηρεάζοντας παραγωγικά τη συναισθηματική νοημοσύνη και το άγχος που αισθάνονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα κατέληξε στην θετική επίδραση του παραμυθιού όσον αφορά το άγχος των παιδιών προσχολικής ηλικίας, την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, της ευελιξίας για την διάθεση τους να συμμετέχουν σε δραστηριότητες.

Οι Agnoli et al. (2022) διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας το ρόλο που διαδραματίζει το παραμύθι στην ανάπτυξη των παιδιών. Η έρευνα που διενεργήθηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 410 παιδιά που φοιτούσαν στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το εκπαιδευτικό πρωτόκολλο που βασίζεται στη χρήση των παραμυθιών, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό για την ολιστική ανάπτυξη των παιδιών και ειδικότερα για την ανάπτυξη του τομέα της συναισθηματικής νοημοσύνης τους. Η έρευνα κατέδειξε ότι τα παραμύθια βοηθούν τα παιδιά να διαχειρίζονται τη χρήση των συναισθημάτων τους και στην έκφρασή τους με δημιουργικό τρόπο.

Η Sotiropoulou (2022) πραγματοποίησε έρευνα αξιολογώντας τις απόψεις εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής που εργάζονταν σε σχολικές μονάδες της Αττικής, σχετικά με τη συμβολή των παραμυθιών στην ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας. Επίσης η μελέτη διερεύνησε και τις τεχνικές που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να εισάγουν τα παραμύθια στην παιδαγωγική διαδικασία, όπως επίσης και τους τομείς που στοχεύουν στην επίτευξη ανάπτυξης των παιδιών, χρησιμοποιώντας αυτές τις φανταστικές αφηγήσεις. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 213 παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν το παραμύθι σε παιδιά προσχολικής ηλικίας για να βελτιώσουν τον τομέα της γλωσσικής ανάπτυξης τους και πιο συχνή τεχνική που χρησιμοποιούν είναι η εισαγωγή του παραμυθιού στην παιδαγωγική πράξη, μέσω της απλής αφήγησης. Ωστόσο επεσήμαναν ότι τα παραμύθια εκτός από ευχαρίστηση και ψυχαγωγία, συμβάλλουν στην ολιστική ανάπτυξη των παιδιών, για αυτό το λόγο τα χρησιμοποιούν συνάμα με σκοπό την κοινωνικοσυναισθηματική, τη γνωστική και την ηθική ανάπτυξη των παιδιών. Η ανάπτυξη των προαναφερόμενων τομέων

επιτυγχάνεται μέσα από δραστηριότητες που σχετίζονται με το παραμύθι και αφορούν κυρίως στον τομέα της ζωγραφικής των κατασκευών και της δραματοποίησης.

Η Kalland, Linnavalli & Von Koskull (2022), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας πώς τα παραμύθια συμβάλλουν στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα η οποία έλαβε χώρα μέσω της εφαρμογής παρεμβάσεων. Στην έρευνα συμμετείχαν 200 παιδιά προσχολικής ηλικίας από 2 έως 5 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε σχολικές μονάδες προσχολικής αγωγής στο Ελσίνκι της Φιλανδίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας διαπίστωσαν ότι η αφήγηση παραμυθιών και εν συνεχεία η ανάπτυξη διαλόγων με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, συμβάλλει σημαντικά τόσο στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη, όσο και στη γλωσσική ανάπτυξή τους. Επίσης διαπιστώθηκε η συσχέτιση μεταξύ της γλωσσικής ανάπτυξης και των διαφορετικών διαστάσεων της συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών.

4.2 Συζήτηση

Συνοψίζοντας, σκοπός της προαναφερόμενης συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης που διεξήχθη στο προηγούμενο υποκεφάλαιο της παρούσας εργασίας, ήταν να διερευνήσει την παιδαγωγική αξία του παραμυθιού, εστιάζοντας στον ρόλο που αυτό μπορεί να διαδραματίσει όσον αφορά την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε εντοπίστηκαν 11 πρωτογενείς έρευνες ποιοτικές και ποσοτικές, της ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, οι οποίες αφορούσαν το ερευνώμενο θέμα. Εστιάζοντας στα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας και στα ερευνητικά ερωτήματα που αποτυπώθηκαν στο μεθοδολογικό κεφάλαιο της μελέτης παρατηρήθηκαν τα ακόλουθα:

Στην πλειοψηφία τους οι έρευνες συμφώνησαν στην πολλαπλή συμβολή των παραμυθιών στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Ζιάννας, 2015· Kulikovskaya & Andrienko, 2016· Herman, 2017· Satria & Asyyah, 2020· Καραντζιά, 2020· Kharchenko & Turkulets, 2021· Sotiropoulou, 2022· Agnoli et al., 2022). Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αυτά φέρουν, βοηθούν το παιδί προσχολικής ηλικίας να ωριμάσει συναισθηματικά, να διαμορφώσει την προσωπικότητά του, να αναπτύξει την ενσυναίσθηση και να ικανοποιήσει την ανάγκη του «ανήκειν» (Καραντζιά 2020). Τα παιδιά μέσω της επαφής τους με παραμύθι αναπτύσσονται σε ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο, καθώς μαθαίνουν να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους και να τα εκφράζουν με δημιουργικό τρόπο (Agnoli et al., 2022).

Όσον αφορά τις ειδικότερες πτυχές της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης που βοηθούν τα παραμύθια να αναπτύξουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε διαπιστώθηκε ότι, τα παραμύθια συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της δεξιότητας της ενσυναίσθησης της των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Ζιάννας, 2015· Kulikovskaya & Andrienko, 2016· Herman, 2017· Satria & Asyyah, 2020· Καραντζιά, 2020· Kharchenko & Turkulets, 2021· Agnoli et al., 2022· Sotiropoulou, 2022). Μέσα από την κατανόηση της συναισθηματικής κατάστασης των ηρώων των παραμυθιών, τα παιδιά αποκτούν αντίληψη για τη δική τους συναισθηματική κατάσταση. Οι προαναφερόμενες διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν αντίστοιχα τις έρευνες των Bettelheim, (1995) και Χιαογι (2017), που είχαν καταλήξει στα ίδια συμπεράσματα.

Η ενσυναίσθηση προάγει παράλληλα την ανάπτυξη συγκεκριμένων προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς, με συνέπεια αντίστοιχα την ανάπτυξη της κοινωνικοσυναισθηματικής συμπεριφοράς των παιδιών (Kulikovskaya & Andrienko, 2016). Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμπλέουν με αυτά προγενέστερων ερευνών, που είχαν διαπιστώσει ότι τα παιδιά ταυτίζονται με τα συναισθήματα που αναπαρίστανται στα παραμύθια, με συνέπεια να ανακαλύπτουν ένα ευρύ φάσμα συναισθημάτων και να αναγνωρίζουν τι έχουν αισθανθεί στο παρελθόν ή τι έχουν βιώσει στο παρόν εκφράζοντας τη συναισθηματική κατάστασή τους και αναπτύσσονταν την αυτόνομη εξέλιξή τους (Cassar, 2000· Blake & Maiese, 2008· Garner, 2010· Hohr, 2010· Fleeer & Hammer, 2013).

Τα παραμύθια επίσης βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν ανεξάρτητες στρατηγικές συναισθηματικής ρύθμισης, που με τη σειρά τους συμβάλλουν στην συναισθηματική ωρίμανσή τους (Herman, 2017). Με την παρούσα διαπίστωση συμφωνεί η έρευνα του Propp (2009), ο οποίος ανέφερε ότι το παιδί μέσω του παραμυθιού αισθάνεται ότι βρίσκεται σε έναν ασφαλή χώρο, ο οποίος του προσφέρει την βέλτιστη ζώνη διέγερσης στο «παράθυρο ανοχής», να θεραπευτεί συναισθηματικά και να μάθει να ρυθμίζει τη συναισθηματική κατάσταση του.

Επίσης από την έρευνα καταδείχθηκε ότι τα παραμύθια ενδυναμώνουν τα παιδιά να υπερκεράσουν πιθανούς φόβους που τους έχουν δημιουργηθεί στην τρυφερή προσχολική ηλικία. Παρατηρώντας τις συμπεριφορές των ηρώων των παραμυθιών, τοποθετούν τον εαυτό τους στη θέση τους, μιμούμενα πολλές φορές στον τρόπο που οι ήρωες αντιδρούν, με στόχο να υπερκεράσουν τον εκάστοτε φόβο τους (Konkabayeva, Dakhbaya Ya et al., 2016· Kulikovskaya & Andrienko 2016).

Επίσης διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια συμβάλλουν, ώστε τα παιδιά να εξομαλύνουν τα έντονα συναισθήματα που μπορεί να νιώθουν, λόγω δυσάρεστων καταστάσεων που

βιώνουν στην πραγματική ζωή τους (Μπιλίση, 2018). Με την προαναφερόμενη διαπίστωση συμπλέει η άποψη της Saxby (2022), η οποία υποστήριξε ότι τα παραμύθια βοηθούν συναισθηματικά τα παιδιά να αντιμετωπίσουν δυσκολίες, όπως εσωτερικές συγκρούσεις που μπορεί να βιώνουν, για παράδειγμα σε περίπτωση που στο οικογενειακό περιβάλλον υφίστανται δυσάρεστες καταστάσεις, όπως ο χωρισμός των γονιών. Επίσης συμφωνεί και ο Καρακίτσιος (2011), υποστηρίζοντας ότι τα παραμύθια προετοιμάζουν τα παιδιά υποσυνείδητα να αντιμετωπίσουν τους φόβους στον πραγματικό κόσμο. Τα παραμύθια εισάγουν με αυτό τον τρόπο στα παιδιά στην κατανόηση του κόσμου, συνδράμοντας σημαντικά στην ψυχική τους εκτόνωση, καθώς τα εφοδιάζουν με θάρρος και διευρύνουν τους ορίζοντές τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις προκλήσεις της μελλοντικής τους (Danilewitz, 1991).

Συνάμα διαπιστώθηκε ότι τα παραμύθια βοηθούν σημαντικά ώστε να περιοριστεί το άγχος που μπορεί να αισθάνονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, λόγω της δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσουν με την οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον (Kharchenko & Turkulets, 2021). Με αυτή τη διαπίστωση συμφωνεί η Koutsompru (2016), η οποία έχει τονίσει ότι η κοινωνικοποίηση, η συναισθηματική ανεξαρτησία και οι προβληματικές σχέσεις που αντιμετωπίζει το παιδί στο περιβάλλον του κατά την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του αμβλύνονται, μέσω της επαφής του με τα παραμύθια.

Όσον αφορά τη διασύνδεση της δόμησης της συναισθηματικής ανάπτυξης που προάγουν τα παραμύθια σε παιδιά προσχολικής αγωγής, σε συνάρτηση με άλλες πτυχές του χαρακτήρα τους διαπιστώθηκε ότι παράλληλα με την ψυχοσυναισθηματική ενδυνάμωση, τα παραμύθια βοηθούν στην οικοδόμηση ενός κλίματος αλληλεπιδραστικής επικοινωνίας (Καραντζια, 2020) και συνεργασίας μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Ζιάννιας, 2015), όπως επίσης και στην καλλιέργεια των διαπροσωπικών σχέσεων τους (Καραντζιά, 2020). Επιπροσθέτως διαπιστώθηκε ότι παράλληλα με τη συναισθηματική ανάπτυξη, τα παιδιά μαθαίνουν να αντιδρούν με ορθό τρόπο απέναντι στις κοινωνικές καταστάσεις και να χτίζουν ένα ισχυρό κοινωνικόσυναισθηματικό πλαίσιο (Kulikovskaya & Andrienko, 2016· Herman, 2017), όπως επίσης και να καλλιεργούν την κριτική σκέψη τους, που με τη σειρά της βοηθά στην ανάπτυξη της ψυχοσυναισθηματικής κατάστασής τους (Μπιλίση, 2018). Η θετική συμβολή των παραμυθιών στην κριτική σκέψη των παιδιών, έχει διαπιστωθεί από προγενέστερη έρευνα των Doulamis & Antoniou (2010), οι οποίοι είχαν τονίσει ότι τα παραμύθια ενισχύουν τη δημιουργική σκέψη και τη συναισθηματική νοημοσύνη, την κριτική σκέψη, και την φαντασία. Όπως αντίστοιχα με τις παραπάνω θέσεις είχαν

συμφωνήσει και οι έρευνες των Αναγνωστόπουλο (1997), Παπανικολάου & Τσιλιμένη (1998) και Kulikovskaya & Andrienko (2016).

Τα παραμύθια καταδείχθηκε επίσης ότι βοηθούν στη γλωσσική (Sotiropoulou, 2022· Kalland, Linnavalli & Von Koskull, 2022) γνωστική, όπως και στην ηθική ανάπτυξη (Sotiropoulou, 2022· Kalland, Linnavalli & Von Koskull, 2022). Η συμβολή των παραμυθιών στην ηθική και γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, έχει διαπιστωθεί και από τις έρευνες των Sipe, (2001), Riley (2003), Le Guernic (2004), Natsiropoulou (2011), Henderson & Malone (2012), Sandvik et al, 2014 Wildova & Kropackova (2015) Sholichah & Purbani (2018), Kabaday, (2019).

Ολοκληρώνοντας οι Kulikovskaya & Andrienko (2016) τόνισαν, ότι η μνημονική επεξεργασία πληροφοριών, η εστίαση της προσοχής, η αντιληπτική ικανότητα, η συλλογιστική και η κριτική σκέψη, η διαδικασία αποκωδικοποίησης γλωσσικών συμβόλων, η ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας και γενικότερα η επεξεργασία ερεθισμάτων, αποτελούν μερικές μόνο από τις θετικές πτυχές των παραμυθιών στα παιδιά της πρώιμης παιδικής ηλικίας.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας μπορεί να λεχθεί ότι το παραμύθι αποτελεί την κύρια μορφή με την οποία το παιδί προσχολικής ηλικίας μαθαίνει να διαβάξει τη σκέψη του, κατακτά τη γλώσσα των εικόνων-συμβόλων, και θεωρείται το μόνο μέσο που του επιτρέπει να κατανοήσει πριν από την επίτευξη της νοητικής ωριμότητάς του, πληθώρα πτυχών του χαρακτήρα του.

Το παραμύθι αποτελεί το «αστάρι» της εικόνας της ψυχής του παιδιού, καθώς συμβάλλει σημαντικά στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του, μεταφέροντας του διαχρονικά μηνύματα που συνδέονται με δύσκολες καταστάσεις, συχνά απροσδόκητες και άδικες, που αναπόφευκτα συνοδεύουν την ανθρώπινη πορεία, τις οποίες ωστόσο θα μπορούσε ο καθένας να αντιμετωπίσει με θάρρος, μέσα από την υπερκέραση των εμποδίων και την επικράτηση του.

Τόσο από την παρούσα όσο και από τις προγενέστερες έρευνες διαπιστώθηκε η συμβολή του παραμυθιού στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς αυτό αποτελεί ένα δυναμικό μέσο, που επιτρέπει στο παιδί συμπλέοντας με το ταξίδι των παραμυθιακών ηρώων, να οδηγηθεί από τη δυστυχία στην υψηλότερη ανάπτυξη και στην αποκάλυψη θεραπευτικών τρόπων, που θα το βοηθήσουν να ενδυναμωθεί συναισθηματικά και να διαγράψει επιτυχώς την ανηφορική πορεία της ζωής του.

Από τη διενέργεια της παρούσας συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης διαπιστώθηκε ότι τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο υπάρχει περιορισμένος αριθμός μελετών, ποσοτικών και ποιοτικών, που να εστιάζουν στο ρόλο που διαδραματίζουν τα παραμύθια στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Αντιθέτως κατά την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας διαπιστώθηκε πληθώρα ερευνών οι οποίες επικεντρώνονται στον παιδαγωγικό ρόλο του παραμυθιού.

Καταδεικνύεται συνεπώς η αναγκαιότητα διενέργειας μελλοντικών ερευνών οι οποίες θα επικεντρώνονται αποκλειστικά στο ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα παραμύθια όσον αφορά την ψυχοσυναισθηματική ενδυνάμωση των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η παρούσα έρευνα μετά από επισταμένη συστηματική μελέτη κατάφερε να συγκεντρώσει 11 πρωτογενείς έρευνες από την ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία, οι οποίες όλες ομόφωνα συμφώνησαν στον σπουδαίο ρόλο που διαδραματίζει το παραμύθι όσον αφορά την ψυχοσυναισθηματική ωρίμανση του παιδιού. Ωστόσο κρίνεται αναγκαίο να διενεργηθούν και άλλες έρευνες που να ερευνούν το προαναφερόμενο αντικείμενο, έτσι ώστε να επιβεβαιωθούν ή όχι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, αποκτώντας συνάμα τη δυνατότητα αξιοπιστίας και γενίκευσης.

Αναφορές

- Agnoli, S., Pozzoli, T., Mancini, G., Franchin, L., & Mastria, S. (2022). This is My Fairy Tale: How Emotional Intelligence Interacts with a Training Intervention in Enhancing Children's Creative Potential. *The Journal of Creative Behavior*. <https://doi.org/10.1002/jocb.541>
- Αναγνωστόπουλος, Β. (1997). *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*. Καστανιώτης: Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1987). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*. Καστανιώτης: Αθήνα
- Anagnostopoulos, B. (1997). *The art and technique of storytelling*. Athens: Kastaniotis.
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (2007). *Λογοτεχνική πρόσληψη στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Αντωνοπούλου, Π. & Πολυδώρου, Μ. (2006) Το παιδικό παραμύθι ως μέσο διδακτικής κουλτούρας / πολιτισμού στο Εισηγήσεις Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (2006). 6ο Διαπολιτισμικό & Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο Ελευθερίου-Κορδελιού. Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα του Συνεδρίου: http://6dim-dialefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/EishghseisDiapolEkpshs/EishghseisDiapolEkpshs2006/to_paidiko_paramythi.pdf
- Αυδίκος Ε. (2002). Η αφηγηματική κοινότητα και η μαθησιακή διαδικασία. Πρακτικά διημερίδας "Κουβεντιάζοντας για τα παραμύθια", 31/3- 1/4/200, Αθήνα, Μολύβιος Νιάου
- Azamovich, S. (2021). Formation of analytical thinking in preschool children through fairy tales. *World Bulletin of Social Sciences*, 2, 10-12
- Bettelheim, B. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών*. Αθήνα: Γλάρος.
- Blake, J., &Maiese, N. (2008). No fairytale... the benefits of the bedtime story. *Psychologist*, 21(5), 386–388.
- Cassar, A. M. (2000). *Fairytales, child development and psychotherapy: A study documenting parents' perspectives on the use and function of fairytales with children in Malta*. University of Hartford.

- Cooper, J. (1998). *The case of the cuttngly fairies*. USA: Firebird Distributing
- Cooper, J. (2007). *Ο θαυμαστός κόσμος των παραμυθιών*. Αθήνα: Θημάρι.
- Danilewitz, D. (1991). Once upon a time... The meaning and importance of fairy tales. *Early Child Development and Care*, 75, 87-98.
- Doulamis, S. & Antoniou, S. (2010). “The charm of fairy tales: Their Use and Importance in the field of special education,” in Proc. 2nd Hellenic Conference of Educational Sciences, Athens, May 2010.
- Fleer, M., & Hammer, M. (2013). Emotions in imaginative situations: The valued place of fairytales for supporting emotion regulation. *Mind, Culture & Activity*, 20(3), 240–259.
- Garner, P. (2010). Emotional competence and its influences on teaching and learning. *Educational Psychology Review*, 22, 297-321. <https://doi.org/10.1007/s10648-010-9129-4>
- Henderson, K. & Malone, S. (2012). Ethical fairy tales: Using fairy tales as illustrative ethical dilemmas with counseling students, *Journal of Creativity in Mental Health*, 7 (1), 64-82, <https://doi.org/10.1080/15401383.2012.660128>
- Herman, S. (2017). Evaluation of a Fairytale-Based Pretend-Play Intervention to Foster Socioemotional Competences in Preschool Children. (Phd Thesis). Munster.
- Hohr, H. (2010). Dynamic Aspects of Fairy Tales: Social and emotional competence through fairy tales. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 44(1), 89-103.
- Kabaday, A. (2019). Contributions of the Fairy Tales to the Children on the Basis of the Teachers’ Views. *American Journal of Education and Learning*, 4(2), 22-233.
- Kalland, Linnavalli & Von Koskull (2022). SAGA-Supporting Social-Emotional Development in Early Childhood Education: The Development of a Mentalizing-Based Intervention. 12(6), 409. <https://doi.org/10.3390/educsci12060409>
- Κανατσούλη Μ. (2002). *Εισαγωγή στην θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

- Καπλάνογλου, Μ. (2005). *Παραμύθια και καθημερινή ζωή*. Αθήνα: Πατάκης.
- Καρακίτσιος, Α. (2011). Λαϊκό παραμύθι και γυναίκα: παραμύθια της Θεσσαλίας και η παρουσία της γυναίκας μέσα σ' αυτά (Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Καρατζιά, Α. (2020). Αξιοποίηση θεατρικών τεχνικών στη διδασκαλία του παραμυθιού για την καλλιέργεια ενσυναίσθησης στο Νηπιαγωγείο. (Διπλωματική εργασία). Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη.
- Καρασσά, Φ., (2006). Αρχές και Μεθοδολογία της Συστηματικής Ανασκόπησης της Βιβλιογραφίας. *Ελληνική Ρευματολογία*, 17(4), 289-297.
- Κατσίκη- Γκίβαλου Α. (1995). *Το θαυμαστό ταξίδι, μελέτες για την παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Kharchenko, N. & Turkulets, A. (2021). A fairy tale as a method of influence on the emotional. Sphere of preschoolers. DOI:[10.31499/2617-2100.6.2021.229297](https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229297)
- Κουρκούτας, Η. (2009) «Ψυχαναλυτική προσέγγιση των παραμυθιών και η χρήση των παιδικών ιστοριών στην ψυχοθεραπεία και την ειδική αγωγή». Στο Μ. Πουρκός (Επιστ. Επμ.), *Τέχνη-Ψυχολογία-Εκπαίδευση: Ο Ψυχοπαιδαγωγικός Ρόλος της Τέχνης*, (σσ. 481-521). Αθήνα: Τρόπος.
- Koutsomprou V.-E. (2016). The Child and the Fairy Tale: The Psychological Perspective of Children's Literature. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 2 (4), 213-218.
- Kulikovskaya, I., & Andrienko, A. (2016). Fairy-tales for Modern Gifted Preschoolers: Developing Creativity, Moral Values and Coherent World Outlook. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 53-57. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.129>
- Le Guernic, A. (2004). Fairy tales and psychological life plans. *Transactional Analysis Journal*, 34(3), <https://doi.org/10.1177/036215370403400305>
- Μαλαφάντης Κ. (2006). *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*. Αθήνα: Ατραπός
- Malafantis, K. (2011). *The fairy tale in education: Psychopedagogical dimension and utilization*. Athens: Diadrasis.

- Maricic, S., & Stakic, M. (2017). The role of literary content for children in preschool mathematics education. *Literature and the Arts in Mathematical Education*, 14(2), 631-642.
- Moher, D. Liberat, A. Tetzlaff, J. & Altman, D.G.(2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-analyses: the PRISMA statement. *PLoS Med* 6(7):e1000097.
- Moore N. (2006). *How to do research: Practical guide to designing and managing research project*. Cornwell UK: Facet Pub.
- Μπιλίση, Π. (2018). Η κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων: Απόψεις και πρακτικές νηπιαγωγών. (Διπλωματική Εργασία). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή.
- Νάσαινας, Γ. (2001). *Η παιδική λογοτεχνία στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*. Άργος: Ελέβρορος.
- Natsiopoulos, T. (2011). Children's books and early literacy. The role of parents. *Pedagogical Speech*, 45-61.
- Natsiopoulos, T., Souliotis, D., & Kyridis, A. (2006). Narrating and reading fairy tales and picture books: Techniques and approaches of storytelling to preschool children. *Journal of Early Childhood Research and Practice*, 1-9 .
- Nikolajeva, M. (2002). *The Rhetoric of Character in Children's Literature*, Maryland: Scarecrow.
- Nikolajeva, M. (2005). *Aesthetic Approaches to Children's Literature: An Introduction*. USA: Scarecrow Press.
- Παπανικολάου Ρ – Τσιλιμένη Τ.(1998). *Η παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο- Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Propp, V. (2009). *Μορφολογία του παραμυθιού*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Pulimeno, M., Piscitelli, P., & Colazzo, S. (2020). Children's literature to promote students' global development and wellbeing. *Health Promot Perspect.*, 10(1), 13-23.
- Riley, J. (2003). *The teaching of reading: The development of literacy in the early years*. London, New York: McGraw-Hill.
- Ζαν Ζορζ (1996). *Η δύναμη των παραμυθιών*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ζιάννας, Π. (2016). Ενίσχυση της ενσυναίσθησης στο νηπιαγωγείο μέσω διαδραστικού ψηφιακού παραμυθιού. (Διπλωματική Εργασία) Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.